

RECENZIE

CHOLODNAJA VOJNA 1945 – 1963 GG. *Istoričeskaja retrospektiva. Sbornik statej.* Moskva : Olma-Press, 2003, 638 s.

Zborník štúdií o studenej vojne – dôležitej etape vyznačujúcej sa predovšetkým konfrontáciou medzi dvoma superveľmocami, USA a ZSSR, zostavili vedúci pracovníci Ústavu všeobecných dejín Ruskej akadémie vied (N. J. Jegorova, a A. O. Čubarijan). Zborník obsahuje okrem úvodu, autorkou ktorého je N. J. Jegorova a záveru napísaným A. O. Čubarijanom, 17 fundovaných štúdií, rozdelených do troch tematických celkov. Autormi štúdií sú renomovaní ruskí historici z pracovísk Ruskej akadémie vied, a najmä už spomenutého Ústavu všeobecných dejín, Ústavu slavjanovedenia, Ústavu ruských dejín, dejín Ďalekého východu a iných pracovísk.

Štúdie zborníka sú novým pohľadom na studenú vojnu, a to: na jej vznik, hlavné medzníky, vonkajšie a vnútorné súvislosti a teoreticko-metodologické prístupy skúmania. Časový záber rokov 1945 – 1963 je obdobím dôležitých udalostí studenej vojny – jej vzniku, militarizácie od prvej Berlínskej krízy, vystupňovanej konfrontácie počas kórejskej vojny, zmierňovania napätia i nových vystupňovaných konfrontácií v druhej polovici 50. a začiatkom 60. rokov. Interpretácie troch tematických celkov sú založené na bohatom archívnom materiáli hlavných ruských archívov a prameňov zahraničnej proveniencie (americkej, kanadskej, nemeckej a inej). Zborník je pokračovaním toho trendu výskumu studenej vojny, ktorý sa začal začiatkom 90. rokov minulého storočia, v čase tzv. archívneho boomu v Ruskej federácii. Nový trend nastolil zborník štúdií *Sovetskaja vnešnjaia politika v gody cholodnoj vojny 1945 – 1985, Novoje pročtenije*, Moskva, 1995, 509 s. K zintenzívnieniu výskumu studenej vojny nepochybne prispela skutočnosť, že v Ústave všeobecných dejín RAN v roku 1995 vzniklo Centrum pre výskum studenej vojny, ktoré sa stalo koordinačným centrom vedeckých projektov v Ruskej federácii a garantom zahraničnej spolupráce predovšetkým s americkými, britskými a inými pracoviskami.

Spolupráca sa prejavila v spoločných projektoch výskumu studenej vojny. Medzi najvýznamnejšie patril projekt zameraný na stalinské obdobie studenej vojny. Konkrétnym výsledkom tohto zamerania bol ruskou stranou vydaný zborník štúdií *Stalinskoje desiatiletie cholodnoj vojny. Fakty i hipotezy*. Moskva 1999, 245 s. Na americkej strane so zameraním na stalinské obdobie vzniklo viacero hodnotných publikácií. Z nich spomenieme monografiu V. Mastného, ktorá vyšla v českom preklade pod názvom *Studená válka a sovětsky pocit nejistoty 1947 – 1953. Stalinova léta*. Praha, 2001, 294 s. Recenzia na uvedenú monografiu vyšla v časopise *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 1, s. 131-133.

Úvod zborníka od N. J. Jegorovej obsahuje množstvo informácií o výskume studenej vojny v Ruskej federácii a USA. Vzhľadom na to, že v rámci Slovenska je problematika studenej vojny mimo hlavnej pozornosti pracovísk základného výskumu (ale nie obdobia studenej vojny ako takej), uvedieme niekoľko faktov o tom, ako pokročil výskum studenej vojny ako špeciálnej témy druhej polovice 20. storočia. V prvom rade treba spomenúť americké alebo medzinárodné projekty o studenej vojne. Medzi také nepochybne patria: *Cold War International History Projekt* riadený z Centra W. Wilsona vo Washingtone. Vojenské aspekty studenej vojny sleduje medzinárodný *Projekt paralelnej histórie NATO a Varšavskej zmluvy*, ktorý má svojich garantov na Univerzite G. Washingtona v USA a v centrách výskumu bezpečnosti vo Viedni a Zürichu. Z východoeurópskych štátov výskum vojenských aspektov studenej vojny najviac pokročil v Bulharsku, kde skúmali dve témy: Bulharsko vo Varšavskej zmluve a NATO na

Balkáne. Okrem toho treba uviesť, že dejinám studenej vojny venoval pozornosť aj Svetový kongres historikov v Oslo roku 2000. Medzinárodný komitét historických vied rozhodol vytvoriť medzinárodnú komisiu na sledovanie a podporu výskumu tejto témy. V súčasnosti vychádzajú dva vedecké časopisy, ktoré prinášajú informácie a výsledky výskumu studenej vojny (*Journal of Cold War Studies* a *Cold War History*, vydávaný v spolupráci britských a ruských historikov, medzi nimi aj A. O. Čubarijana).

Dejiny studenej vojny sa považujú za samostatnú disciplínu dejín 20. storočia. Zahrňujú vzájomné pôsobenie globálnej a regionálnej histórie, vzájomnú interakciu politických, ideologických, vojenských a geopolitických faktorov. Sú dejinami významných medzníkov, ale aj každodennosti a zmierňovania napätia. Jednou z najspornejších otázok je podiel jednotlivých faktorov, a osobitne pôsobenia ideológie na politiku na oboch stranách bipolárneho sveta. Ideologické protiklady dvoch systémov hodnôt – politických systémov alebo faktory geopolitiky a reálnej politiky boli príčinou vzniku a desaťročia trvajúcej studenej vojny? (s. 628). Na túto otázku sa v minulosti usilovali odpovedať americkí historici v knihách o studenej vojne (J. Haddis a M. Leffler).

V recenzovanom zborníku otázky vzťahu ideológie a politiky sú obsahom najmä štúdií V. O. Pečatnova a D. S. Nadžafova. Štúdia Pečatnova *Od spojenectva k nepriateľstvu (sovietsko-americké vzťahy v rokoch 1945 – 1946)* sa usiluje odpovedať na otázku, kedy sa sovietsko-americké vzťahy zmenili zo spojeneckých na nepriateľské. Autor dospel k záveru, že táto zmena nastala na jar – v lete 1946 roku. Za príčiny tejto zmeny považuje skutočnosť, že spojenectvo počas vojny bolo vynútené a dočasné na oboch stranách. Badateľne sa to prejavilo v propagande. Na oboch stranách sa obnovuje starý – vojnou utlmený – predchádzajúci nepriateľský obraz druhej strany. V USA bol tento návrat vyvolaný strácaním vplyvu Rooseveltovskej politiky a jej zástancov. V ZSSR bolševická rétorika o kapitalizme, ako zdroji vojen vyslovená Stalinom vo februári 1946, vyvolala prudkú reakciu v podobe Kannanovho dlhého telegramu osvetľujúceho príčiny sovietskych (nepriateľských) postojov. Podľa autora obe strany na konci vojny mali svoje predstavy o sférach vplyvu, ktoré utajovali. V USA na konci vojny sa podľa autora „uskutočnila originálna revolúcia globalizácie amerických bezpečnostných záujmov“ (s. 56). Narastajúca vzájomná nedôvera, nepochopenie a podozrievanie druhej strany o strategických zámeroch bývalého spojenca, spôsobili, že na jar – v lete 1946 obe strany opustili predchádzajúcu spoluprácu a nepovažovali ju za prioritu vo svojich strategických cieľoch. Nahradili ju stupňujúcim nepriateľstvom vo všetkých oblastiach. Z tohto pohľadu autora aj za začiatok studenej vojny možno považovať rok 1946. Škoda len, že autor revolúciu amerických záujmov v globálnom merítku nerozvedol, resp. neanalyzoval, ako sa americké bezpečnostné záujmy naplňali po vojne. Ale táto problematika je natoľko závažná, že vyžaduje samostatné spracovanie aj na americkej strane.

Štúdia D. G. Nadžafova *K otázke genézy studenej vojny* analyzuje vplyv ideológie na sovietsku politiku. Túto stránku dokumentuje na názoroch troch významných sovietskych predstaviteľov (Litvinova, Molotova, Chruščova), ktorí v rôznych časových obdobiach, ale zhodne, vyjadrili názor, že ideologické doktrínálne koncepcie o svetovej revolúcii, vojne ako podmienke vzniku nových socialistických štátov, všeobecnej kríze kapitalizmu a iné vyvolávali predstavu o stálej sovietskej hrozbe. Z pohľadu vplyvu ideológie na politiku autor za začiatok studenej vojny považuje rok 1917. Po druhej svetovej vojne podľa autora nasledovala druhá fáza studenej vojny a vyznačovala sa formami ostrého súperenia medzi ZSSR a USA.

Dve štúdie L. J. Gibianského v zborníku o začiatku formovania sovietskeho bloku a urýchľovaní sovietskej blokovej politiky prinášajú viaceré polemické pohľady na vývoj v strednej a juhovýchodnej Európe. Polemika Gibianského na adresu amerického historika M. Lefflera a ruských historikov T. V. Volokitinovej a I. I. Orlika (s. 122) sa dotýkajú hodnotenia prameňov záverov odvodených z nich. Gibianskij považuje materiály komisie Litvinova, ktoré pri-

Vojenská história

pravovala na konci vojny o prognózach povojnového usporiadania za informačno-analytické správy, návrhy diplomatov a expertov pre sovietske vedenie. Konkrétne zámery Kremľa, najmä tie, ktoré sa vzťahovali na dlhšie obdobie sovietskej politiky voči štátom strednej a juhovýchodnej Európy, sa rodili v úzkom kruhu Stalinových spolupracovníkov (s. 122). Aj elaborát Májského z januára 1944 už nezodpovedal rozhodnutiam Stalina a jeho okruhu vo vzťahu k sovietskym predstavám regiónu v budúcnosti. Gibianskij sa kriticky vyjadruje aj k výrokom Stalina o perspektívach povojnového vývoja tohto regiónu. Autor zdôrazňuje, že Stalin sa inak vyjadroval o tých istých veciach v rozhovore s komunistami (Džilasom, Titom) a inak s poľskými politikmi (Mikolajczykom) alebo katolíckym duchovným Orlemanským, pre ktorých komunistický režim bol neprijateľný. Autor Gibianskij tak nechtiac navodzuje myšlienky o tom, že Stalin o špecifických cestách k socializmu hovoril len pred lídrami tých krajín, u ktorých chcel rozptýliť obavy z nastolenia komunizmu, napríklad v Poľsku. Ďalej na túto tému hovoril s tými, ktorých chcel presvedčiť, že k socializmu sa nemusia uberať sovietskou cestou. Inak povedané, z textov Gibianského vyplýva, že šlo o takticky a propagandistický ťah Stalina v prvých povojnových rokoch určený aj československým komunistom, ktorí živili ilúziu o vlastnej ceste k socializmu. Napriek tomu, že autor neformuluje tak jednoznačne otázky špecifických ciest k socializmu, nemožno sa ubrániť ani takej interpretácii Stalinových výrokov na túto tému.

Za otvorenú otázku autor považuje ambície Moskvy po skončení vojny. Otázka znie: usilovala sa Moskva vytvoriť zo štátov strednej a juhovýchodnej Európy bezpečnostné pásmo spriatelенých štátov alebo od samého začiatku usilovala o soviétizáciu tejto oblasti. Za rozhodujúci faktor svojho vplyvu Moskva považovala komunistické strany. Z hľadiska ich vplyvu na domáci vývoj a vplyv Moskvy autor rozdelil štáty tohto regiónu do troch skupín. Československo zaradil do tretej skupiny, kde miera sovietskeho vplyvu a domácich faktorov (KSČ) bola rovnaká. Línia Moskvy na urýchľovanie soviétizácie štátov strednej a juhovýchodnej Európy sa uplatňovala od konca roku 1946 a jari 1947 (s. 153). Podľa autora Stalin na konci vojny mal skôr predstavu o sovietskych zámeroch, ako detailný program. V tom sa Gibianskij zhoduje s viacerými českými autormi, ktorí tiež popierajú existenciu nejakého konkrétneho plánu soviétizácie.

Pohľad na formovanie sovietskeho bloku historikom Gibianským odкрýva aj ďalšie dôležité otázky, ktoré v poslednom období boli predmetom záujmu aj slovenských historikov. Ide o otázky, resp. koncepcie vytvárania federatívnych celkov zo štátov strednej a juhovýchodnej Európy, ktoré rezonovali v predstavách exilových vlád v Londýne na začiatku druhej svetovej vojny. Sovietske stanovisko k vytváraniu federácií v tejto oblasti nebolo doposiaľ celkom známe. Prítom sovietsky postoj bol rozhodujúci. Vytváranie federácií sovietska strana považovala za prekážku svojho vplyvu a prenikania na Západ po porážke Nemecka (s. 109). Na moskovskej konferencii ministrov zahraničných vecí v októbri 1943 ZSSR už kategoricky postavil otázku odmietnutia federácií, pretože ich projekty Sovietom pripomínali medzivojnovú politiku sanitárneho kordónu. Treba len dodať, že negatívny postoj k vytváraniu federácií ZSSR zaujal aj v povojnovom období v súvislosti s plánom vytvorenia balkánskej federácie roku 1948.

Formulácia Ždanova o vzniku dvoch táborov vyjadrovala na prvom zasadaní Informbyra roku 1947 demonštráciu konfrontačného postoja a navodzovala atmosféru vnútroblokovej mobilizácie a upevňovania disciplíny. Gibianskij sa domnieva, že Stalin nepovažoval za nevyhnutné osobitne zdôrazňovať na zasadaní Informbyra konkrétne výhrady voči komunistickým stranám strednej a juhovýchodnej Európy, pretože formulácia o dvoch táboroch s ostrou kritikou francúzskej a talianskej komunistickej strany mali dostatočne pôsobiť na lídrov, aby sa podrobili Moskve. Zasahovanie Moskvy do vnútra komunistických strán sa roku 1947 stávalo častejším. Vo februári 1947 Moskva ostro kritizovala vedenie KSČ za zdôrazňovanie československej cesty k socializmu s argumentáciou, že takáto cesta môže byť využitá reakciou v boji proti KSČ (s. 154). Dokumenty o protimarxistických orientáciách v poľskej, československej, juho-

slovanskej a maďarskej komunistickéj strane, ktoré vznikli v marci – apríli 1948, sú predmetom záujmu viacerých ruských historikov. Ale interpretácie o poslaní dokumentov sa rozchádzajú. Gibianskij ich vznik vysvetľuje z praktických potrieb sovietsko-juhoslovanského konfliktu. Dokumenty mali poslúžiť ako možná forma nátlaku na lídrov troch kritizovaných strán pre prípad, že sa nestotožnia so sovietskou kritikou juhoslovanských komunistov (s. 172). Ruská historička G. P. Muraškova sa domnieva, že dokumenty mali navodiť veľké čistky v komunistických stranách a zmeniť vedenia spomínaných komunistických strán. Ale ani pre jednu interpretáciu neexistuje priama podpora vo forme dokumentov. Dokument *O niektorých chybách Komunistickej strany Československa* obsahuje také množstvo vytykaných chýb vedeniu KSČ, že podľa nášho názoru postačovali na kriminalizáciu a odsúdenie celého vtedajšieho vedenia KSČ. Súdne politické procesy v Albánsku, Bulharsku a Maďarsku roku 1949 navodzujú hypotézu, že sovietske vedenie v dôsledku roztržky s Juhosláviou uskutočňovalo zmeny vo vedeniach týmto spôsobom, t. j. odstraňovaním popredných činiteľov súdnymi politickými procesmi.

K urýchľovaniu sovietskej blokovej politiky patrilo aj druhé kolo uzatvárania spojeneckých zmlúv po Parížskej mierovej konferencii medzi bývalými porazenými štátmi v druhej svetovej vojne a ZSSR (Bulharskom, Maďarskom, Rumunskom) a ďalšími štátmi ľudovej demokracie. Gibianskij v tejto súvislosti upozorňuje na dôležitý fakt, že v zmluvách boli zakotvené ustanovenia o konzultáciách týchto štátov so ZSSR v otázkach postupu na medzinárodných fórach, čo sa rovnalo kontrole. Samostatné kroky bez súhlasu ZSSR autor dokumentuje na príklade sovietsko-juhoslovanskej roztržky.

Vznik Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) ovplyvnili dobové predstavy o tom, že ZSSR a ľudové demokracie sa stanú surovinovou základňou pre ostatné štáty. Nedostatok surovín v západnej Európe zradikalizuje situáciu a zmení pomer síl v prospech socializmu. Takéto názory boli viac zbožným priáním iniciátorov založenia RVHP ako realitou. Pretože vývoj v západnej Európe pokročil v hospodárskej politickej a vojenskej integrácii. Ale tieto otázky sú podobne ako vznik Vojenskooordinačného výboru v roku 1951 spomenuté len okrajovo. Vojenské otázky studenej vojny sú slabým miestom doterajších výskumov i obsahom recenzovaného zborníka. Na tento problém upozornila spolueditorka zborníka N. I. Jegorova už v úvode (S. 11). Skúmanie vojenského rozmeru studenej vojny je o to dôležitejšie, že sovietska vojenská hrozba bola častým argumentom rôznych protiopatrení v USA a západnej Európe. Jadrový potenciál nahromadený na oboch stranách bipolárneho sveta predstavoval obrovskú vojenskú silu. Komparáciu jadrového potenciálu obsahujú tabuľky J. N. Smirnova na konci zborníka. Autor patril ku konštruktérom jadrových zbraní v ZSSR. V štúdiu zároveň odкрýva neznáme stránky prvých dohovorov o zákaze jadrových pokusov v roku 1963 (s. 605-617). Prvá dohoda o zákaze jadrových skúšok z roku 1963 vylučovala skúšky oboch superveľmocí v atmosfére, kozme a pod vodou. Podzemné jadrové skúšky sa uskutočňovali aj v nasledujúcich rokoch. Počty skúšok klesali, ale sila jadrových zbraní narastala. K takému záveru dospel J. N. Smirnov v štúdiu zborníka pod názvom *Studená vojna ako jav jadrového storočia*.

Absenciu vojenských aspektov studenej vojny, okrem štúdie Smirnova, čiastočne pokrývajú dve štúdie v zborníku, a to: *Vojensko-politická integrácia Západu a reakcia ZSSR* v rokoch 1947 – 1953 od N. I. Jegorovej a štúdia americkej historičky K. Uezersby (fonetický preklad z ruského jazyka – pozn. M. Š.) *Vojna v Kórei 1950 – 1953*. Reakcia ZSSR na vojensko-politickú integráciu sa vyznačovala tým, že sovietska strana nerobila rozdiely medzi ekonomickou a politicko-vojenskou integráciou. Vznik NATO ZSSR považoval za narušenie spojeneckej dohody s Veľkou Britániou z roku 1942. Reakcia mala aj iné podoby. Z nich spomenieme poradu ministrov obrany a generálnych tajomníkov komunistických strán v Moskve za prítomnosti Stalina a sovietskej generality. Jej výsledkom bol, okrem iného, vznik Vojenskokoordinačnej rady. Škoda, že ruskí historici nedisponujú dokumentmi o tejto porade a činnosti Vojensko-

Vojenská história

koordináčnej rady a obmedzujú sa len na známe konštatovania a informácie prevzaté z publikovaných memoárov (s. 201-202).

V súvislosti s kórejskou vojnou americká historička formulovala viaceré otázky, zodpovedanie ktorých odkrýva nové pohľady na kórejsku vojnu. Koncentruje sa na omyly, ktorých sa dopustila jedna i druhá strana pri posudzovaní zámerov protivníka. Prvým omylom sovietskeho vedenia bolo presvedčenie, že Japonsko môže ohroziť bezpečnosť ZSSR. Týmto argumentom ospravedlňovali rozpútanie vojny Severnou Kóreou. Prirovnanie severokórejskej agresie s nacistickou agresiou v 30. rokoch bolo mylnou predstavou na druhej strane. Sovietsky súhlas so severokórejskou agresiou, podľa autorky vychádzal z predpokladu, že USA nevstúpia do vojny na obranu Južnej Kórey. Do vojny by nevstúpila ani Čína, keby vojská OSN neprekročili 38. rovnobežku a vojna by skončila už roku 1950 len s menšími ľudskými a materiálnymi stratami (s. 275-276).

Sovietske stanovisko k riešeniu nemeckej otázky sa bytostne dotýkalo Československa. Závery A. M. Filatova v publikovanej štúdií *ZSSR a nemecká otázka: rozhodujúce medzníky /1941 – 1961/* vybočujú z desaťročia pertraktovaných čierno-bielych názorov na nemeckú otázku v 50. rokoch. Obavy zo znovuoživenia nemeckého militarizmu podporované propagandou ZSSR boli využívané na upevnenie sovietskeho vplyvu nad štátmi svojho bloku (s. 243). Ale v úzkom sovietskom vedení obavy z remilitarizácie SRN neboli v zhode s propagandou (s. 239-240). Roku 1950 bolo možné skôr hovoriť o odzbrojovaní ako o znovuvybrojovaní. Stalinov plán zjednotenia Nemecka z roku 1952 nemal reálne šance, aby viedol k zjednoteniu Nemecka.

Druhý tematický celok zborníka je zameraný na otázky pôsobenia vnútorných udalostí na vonkajšie vzťahy ZSSR. Editori do tohto celku zaradili štyri štúdie nasledujúcich autorov: V. L. Malkova o sociálno-psychologickom kontexte sovietskej „atómovej“ diplomacie v rokoch 1945 – 1949, V. V. Poznjakova o rozvedke a informáciách rozvedky v rozhodovacích procesoch (1944 – 1953), I. A. Aggeevovej o prípade Guzenko v sovietsko-kanadských vzťahoch, Ar. A. Ulunjana s názvom *Grécko a Turecko medzi Západom a Východom v 50. rokoch*.

Činnosť sovietskych rozvedok autor zaciľil na oblasť získavania informácií na výrobu sovietskej atómovej bomby a informácie o plánovaní vnútornej a zahraničnej politiky, potenciálnych protivníkoch ZSSR, spojencoch a neutrálnych štátoch. Podľa Poznjakova informácie sovietskej rozvedky o situácii a postojoch západných štátov k prípadnej blokáde Západného Berlína v rokoch 1948 – 1949 sa ukázali ako nepresné. Informácia obsahovala tvrdenie, že americké velenie v Nemecku a USA nedokážu zabezpečiť zásobovanie vojsk a obyvateľstva Západného Berlína, a vojská západných štátov opustia sektory Západného Berlína. Informácie zveličovali tiež rozpory medzi západnými spojencami. Sovietska blokáda, ktorá sa uskutočnila na základe nepresných informácií rozvedok, spôsobila sovietskej zahraničnej politike veľké fiasko. Negatívny vplyv na vyhodnocovanie informácií mal Stalin. Rozvedky posielali také informácie, ktoré neprotirečili očakávaniam Stalina (s. 346). Takýto postoj rozvedčikov sa odvíjal z obáv, aby ich nepostihli čistky, podobné čistkám v rokoch 1945 – 1947, ktoré postihli ich kolegov židovského pôvodu. Vo fungujúcom systéme už vôbec neprichádzalo do úvahy, aby rozvedka dávala akékoľvek odporúčania Stalinovi (s. 349).

Prípud Guzenko ovplyvnil nielen sovietsko-kanadské vzťahy po skončení druhej svetovej vojny, ale prerástol rámec dvojstranných vzťahov tým, že vytváral atmosféru nedôvery západných štátov voči ZSSR. Podstata prípadu spočívala v tom, že v septembri 1945 sovietsky rozvedčík Guzenko prebehol na kanadskú stranu a kanadským úradom odovzdal viac ako 100 dokumentov, ktoré kompromitovali sovietsku rozvedku, že získavala informácie od kanadských občanov a posielala ich Moskve. Informácie sa dotýkali výroby atómovej bomby. Kanadský premiér problém Guzenko konzultoval s americkým prezidentom a britským ministerským predsedom. Prípud Guzenko zasadil tvrdú ranu Komunistickej strane Kanady, pre-

Vojenská história

tože väčšina informátorov sovietskej rozviedky boli jej členovia. Nastal pohon na komunistov a komunistická strana bola fakticky vylúčená z politického života. Prípád Guzenko vytvoril atmosféru nedôvery Kanady k ZSSR, ktorá sa preniesla aj na ďalšie západné štáty.

Tretia časť zborníka o zmiernovaní napätia a novom zostrovaní vo vzťahoch Východ – Západ pozostáva zo šiestich štúdií. Prvá štúdia o sovietskej účasti na ženevskej konferencii od autora I. V. Hajduka analyzuje sovietske stanoviská k rozdeleniu Kórey a Vietnamu po skončení vojny. Hľadanie nových prístupov je obsahom štúdie N. I. Jegorovej, ktorá sa zameriava na udalosti rokov 1954 – 1955, keď došlo k prvému zmiernovaniu napätia, ale aj k dôležitým udalostiam – vzniku Varšavskej zmluvy, ktorej význam bol dlhodobý. Obsiahla štúdia A.C. Stykalina pod názvom *Východná Európa vo vzťahoch Východ-Západ v rokoch 1953 – začiatok 60. rokov* je venovaná zväčša maďarským a poľským udalostiam roku 1956. Československo v systéme týchto vzťahov nebolo natoľko problematické ako uvedené štáty a „vypadlo“ aj zo zorného uhla analýzy autora. Štúdia Pelipasa M. J. o Suezskej kríze analyzuje aj udalosti, ktoré jej predchádzali. Hlavné ťažisko analýzy je položené na politike veľmocí k egyptskému prezidentovi Násirovi. Štúdia o Kubánskej kríze odkrýva jej neznáme stránky, a najmä úlohu G. Bolšakova, ktorý bol poverený rokovať s R. Kennedym pri tom, aby kríza neprerástla do svetového konfliktu (s. 594).

V závere zborníka A. O. Čubarijan nielen sumarizuje výsledky výskumu studenej vojny v rôznych krajinách, ale súčasne formuluje hlavné otázky a problémy, ktorým treba venovať pozornosť aj v budúcnosti. Základný problém A. O. Čubarijan formuloval nasledovne: Bola studená vojna ohraničeným obdobím konfrontácií medzi dvoma protikladnými spoločnosťami, ktoré zasiahli všetky oblasti spoločenských vzťahov (?), alebo studená vojna bola určitou etapou medzinárodných vzťahov v medzinárodno-politickom systéme vzniknutom ako výsledok druhej svetovej vojny, ktorý dostal pomenovanie jaltsko-postupimský. Svojou protikladnosťou bol tento systém analogický so systémom, ktorý vznikol po Viedenskom kongrese v 19. storočí po napoleonských vojnách alebo Versailleským systémom po prvej svetovej vojne. Jaltsko-postupimský systém bol charakteristický nielen vyhrocovaním konfrontácie, ale aj zmiernovaním napätia a odzbrojovaním (s. 627). Za mimoriadne dôležité otázky Čubarijan považuje objasňovať rozhodovacie procesy, ktoré sa dotýkajú nielen povojnového obdobia, ale aj konkrétnych udalostí v nasledujúcich desaťročiach. Autor menuje aj ďalšie otázky a problémy (s. 628-631), ktoré treba skúmať.

Záverom možno zdôrazniť, že zborník štúdií *Cholodnaja vojna 1945 – 1963* prináša množstvo nových faktov a pohľadov na dve desaťročia minulého storočia, ktoré si pre dramatickosť udalostí zasluhujú mimoriadnu pozornosť historikov. Editori zborníka N. I. Jegorova a A. O. Čubarijan zostavili hodnotné dielo zo štúdií predovšetkým ruských historikov, ktoré nielen kriticky hodnotia výsledky výskumu určitých tém, ale aj nastoľujú teoreticko-metodologické otázky pre ďalší výskum. Z týchto príčin si zborník štúdií zasluhuje aj pozornosť slovenských historikov, ktorí sa zaujímajú o dejiny druhej polovice 20. storočia.

Michal Štefanský

ANOTÁCIE GLOSÝ

ISBY, D. C.: *HRÁZ PROTI INVÁZI. NĚMECKÁ ARMÁDA V DEN D*. Brno : Jota Military 2004, 344 s.

Ešte dlho po novembrových udalostiach roku 1989 museli u nás záujemcovia, nielen o vojenskú históriu čakať, kým sa na domáci knižný trh dostali aj práce autorov západnej proveniencie. V súčasnosti už môžeme hovoriť, že sa s odbornými monografiami zo Západu „vrece“ doslova roztrhlo. Týka sa to aj memoárov a pamätí významných nemeckých vojenských funkcionárov z obdobia druhej svetovej vojny. Zvlášť to platí o spisoch, ktoré dôstojníci a generáli tretej ríše zostavovali tesne po vojne v rámci monumentálneho amerického projektu, ktorý si kládol za cieľ jednak zmapovať vojenské dianie na európskych bojiskách a jednak analyzovať vojenské operácie nemeckých jednotiek proti spojeneckým vojskám, samozrejme z pohľadu nepriateľskej strany. Práve tieto práce, na ktoré bolo počas komunistickej totality uvalené embargo (a ktoré sa prekvapujúco striktno dodržiavalo len u nás, zatiaľ čo všade inde, vrátane Sovietskeho zväzu, boli systematicky prekladané), dnes zaplavujú naše knižné pulty. Treba však hneď poznamenať, že zásluhu na tom majú opäť naši západní susedia. Konkrétne ide o iniciatívu brnianskeho nakladateľstva Jota.

Do spomínanej kategórie prác možno zaradiť aj knihu uznávanej autority v odbore vojenskej histórie, Američana Davida Isbyho. Len nedávno sa u nás prezentoval vydarenou knihou *Z posledních sil* a podobne ako vtedy, aj teraz vystupuje v úlohe editora. Jeho kniha je jedinečnou kompiláciou detailných výpovedí nemeckých veliteľov zostavených na základe osobných spomienok v rámci už spomínaného projektu. Tentokrát Isby prezentuje deň D, ako aj udalosti, ktoré k nemu viedli, zo zorného uhla dôstojníkov, ktorých úlohou

bolo zabrániť spojeneckej invázii. Jedinečným spôsobom zachytávajú nemecké prípravy na inváziu a mapujú zložitý vývoj nemeckej stratégie tvárou v tvár nadchádzajúcemu vylodeniu. Kniha je originálna v tom, že napriek tomu, že ťaží z výsledkov programu spred 50. rokov, sprístupňuje autentické výpovede, ktoré ešte neboli doteraz zverejnené a publikované v žiadnom inom jazyku, než anglickom.

Prístup k hodnoteniu a rekonštrukcii vojenských udalostí zo začiatku júna 1944 je typický nemecký – strohý a profesionálny. Po opise plánovacej fázy a náčrte obdobia neistého čakania sa témou jednotlivých opisov stáva samotný 6. jún 1944 a s ním začiatok najväčšej inváznej operácie všetkých čias, operácie Overlord. Reakcie na prvé správy o vylodení spojeneckých vojsk predchádzajú detailnému opisu všetkých bojov – krutých stretov na plážach počnúc a prebiehajúcich urputných bojov v normandských obciach končiac. Náhlady nemeckých dôstojníkov a veliteľov na tieto chaotické udalosti sú zachytené v celom rade vojenských štúdií, ktoré sa stali aj zdrojovým materiálom pre túto knihu. V tejto súvislosti treba však reflektovať dôležitú skutočnosť, a síce, že celý rad povojnových nemecky písaných kníh, memoárov, bojových štúdií, či histórií bojových jednotiek, mapoval tento dôležitý deň pomocou rôznych zdrojov, ktoré „Isbyho“ autori predkladaných textov k dispozícii nemali. Väčšina z ich spisov bola napísaná bez konzultácie s vojnovými denníkmi, či oficiálnymi dokumentmi a ako je typické pre všetky naratívne typy zdrojov, ich bezprostrednosť nemôže v žiadnom prípade nahradiť nezaujatosť, či zmysel pre detail. Okrem subjektívnosti je potrebné podľa editora brať do úvahy aj skrytý zámer, resp. podvedomé cítenie samotných autorov, keďže všetky nimi líčené state vznikali v čase príprav na súdne stíhanie pred-

stavitel'ov nemeckej brannej moci a príslušníkov nemeckej armády za vojnové zločiny. Tak je celkom pochopiteľné, že mnohí sa pri zhotovovaní rôznych operačných analýz držali toho, že tieto záležitosti ignorovali a obchádzali, v iných prípadoch ich zhadzovali na nacistických „nohsledov“ z SS a Gestapa. Napriek všetkým obmedzeniam sú však cenou súčasťou obrazu o udalostiach, ktoré sa stali a ktoré predchádzali osudnému 6. júnu 1944.

Z publikovaných dokumentov je patrná nielen nemecká taktická spôsobilosť, ale aj krach nemeckej stratégie, logistiky a spravodajských služieb v Normandii. Evidentná je tiež mizivá koncentrácia autority na divíznom veliteľskom stupni, predovšetkým však absencia uskutočniteľnej stratégie, ktorá našla svoj zákonitý odraz v obmedzenej orientácii na ciele operačného, či dokonca iba taktického charakteru. Z materiálov sú jasne zreteľné aj nedostatky vo veliteľskej hierarchii nemeckej armády, výsledkom ktorých boli navzájom sa prekrývajúce právomoci brániace uskutočneniu rýchlej, rozhodnej akcie.

Pokiaľ ide o samotnú štruktúru práce, jej usporiadanie je variabilné. Prvé dva bloky sú usporiadané tematicky a zatiaľ čo prvý sa venuje veliteľstvám a veliteľom nemeckej armády, druhý o organizácii a rozmiestnení jednotiek Wehrmachtu, Luftwaffe a Waffen-SS v západnej Európe koncom jari 1944. Ďalšie dva bloky chronologicky zachytávajú udalosti z inkriminovaného dňa D. Najprv je vylíčená situácia v nemeckých jednotkách a ich bojovom nasadení v čase invázie spojeneckých vojsk, potom sú analyzované východiská, priebeh a dôsledky následného nemeckého protiúderu. Čitateľ má vlastne na výber, ako bude pri štúdiu tejto publikácie postupovať – či chronologicky, alebo sledovaním konkrétneho autora. V závere knihy je umiestnený menný zoznam autorov jednotlivých statí s uvedením pozície, ktorú v deň D zastávali. Sú tu zastúpené všetky úrovne velenia a hodností. 16 strán obrazových príloh je však len slabou náplasťou za absentujúce mapové prílohy.

Aby anotácia tejto publikácie bola úplná, treba sa pozastaviť aj pri jej editorovi. Už pri

editovaní diela *Z posledných sil* sa Isby prezentoval nápadne kritickým postojom k zozbieraným spisom (hlavne k ich tendenčnosti) a inak to nie je ani v tomto prípade. Ani tu sa nevyhol tomu, že autormi predkladané informácie sú poznačené typickou americkou „objektivitou“. S obľubou poznamenáva, že „*němečtí autoři nespotřebovali mnoho inkoustu na introspektivní analýzy či na to, aby na sebe něco vyzradili*“. Vidí iba to, že pre nich bolo „*snažší hovořit spíše o svých úspěších než nezdarech a ukazovat prstem na viníky, místo aby sami pohlédli do zrcadla*“. Avšak už to, ako Nemci dokázali odolávať náporu Spojencov v Normandii, je samotným úspechom. Jeho postoj je samozrejme ukážkový – útok Spojencov bol vedený s obmedzenou rýchlosťou a prieraznosťou a uspel napriek nemeckej taktickej zdatnosti a adaptabilite; materiálna a početná prevaha Spojencov nemala hrať až takú dôležitú úlohu a preceňovať netreba ani význam spojeneckého letectva. Odmysliac si poznámky podobného charakteru, editor pristúpil k edícii týchto naratívnych textov naozaj zodpovedne. Ako naratívne dielo totiž kniha nevyhnutne obsahuje opisy viacerých udalostí, ktoré sa nezriedka opakujú, zatiaľ čo iné, niekedy omnoho dôležitejšie, sú ignorované. Tento nedostatok je však aspoň čiastočne vyvážený vložením Isbyho redakčných poznámok a komentárov autorov, ktorí skompletizované dokumenty pôvodne revidovali. Na záver ešte vyjadríme pranie, aby v nastúpenom trende tak autor, ako aj vydavateľstvo Jota, naďalej pokračovali.

A. Maskalík

NEUMAYR, A.: DIKTÁTOŘI V ZRCADLE MEDICÍNY. Napoleon – Hitler – Stalin. Praha : Nakl. Jan Vašut, 2004, 317 s.

„Lekárska analýza“ troch zatracovaných i heroizovaných historických postáv novších európskych dejín patrí k prácam, ktoré nastoľujú a zároveň sa pokúšajú zodpovedať na otázky, aké faktory ovplyvnili vývoj týchto dejinných osobností a aké špecifiká museli

prevážiť, aby boli schopné takého brutálneho a bezohľadného konania a zároveň dosiahli takmer neobmedzenú moc nad miliónmi ľudí. Rakúsky univerzitný profesor a historik v oblasti medicíny Anton Neumayr vychádza z paralely zvolených postáv, ktoré boli schopné vo svojej bezhraničnej túžbe po moci a sláve, svojej často až sadistickej pomstychtivosti, alebo vďaka chorobným predstavám obetovať pod nacionálnymi a ideologickými pohnútkami milióny ľudí. Osobnostnými analýzami Napoleona, Hitlera a Stalina autor zároveň dokumentuje skutočnosť, že diktátorom realizovaná krutovláda je následkom interaktívne pôsobiacich individuálnych a spoločenských predpokladov v danom dejinnom okamžiku. Na rozdiel od množstva „tradičných“, viac či menej objektívnych, biografii a ďalších odborných prác opisujúcich tieto osobnosti v užšom alebo širšom kontexte historického vývoja, predkladá autor starostlivo vypracované biografické anamnézy, skúma abnormálne stránky osobnostných štruktúr. Zameriava sa tiež na neobvyklé psychické dispozície a činy, ktoré sú neakceptovateľné z pozície spoločenských normatívov. Opiera sa pritom o celý rad hodnotných prác špičkových psychológov, neurológov, psychiatrov, historikov a zachovaných dobových dokumentov rôzneho charakteru i memoárov samotných osobností a ľudí, ktorí ich obklopovali, ovplyvňovali alebo sa určitým spôsobom spolupodieľali na daných historických udalostiach. Predkladaná analýza osobností neodkrýva nové aspekty, ale umožňuje vytvorenie ucelenejšieho obrazu o skutočnej existencii i mýtoch vytvorených okolo Napoleona, Hitlera a Stalina.

Životopisná anamnéza Napoleona začína detskými a školskými rokmi, keď sa prejavoval už značne svojrázne, povahovo sa výrazne odlišoval od priemeru svojich detských spolučníkov a veľmi skoro prejavoval veľkú záľubu vo všetkom vojenskom. Pokračuje biograficky neštandardným obrazom korzického rebela, vojvodu, štátnika a francúzskeho cisára a nakoniec vyhnanca odsúdeného na život v dlhej, ubíjajúcej agónii na ostrove Svätej Heleny až po posmrtný triumfálny návrat do Paríža. V osobitnej stati sa autor venuje

cisárovej smrti, jej príčinám a analýze pitevných správ. Väčšinou známe fakty z Napoleonovho chorobopisu nájde čitateľ v nových súvislostiach. Neumayrov psychogram Bonaparta vychádza zo skúmania všetkých vývojových stupňov a dokumentuje zmenu idealistu na chladne kalkulujúceho realistu a cynika opovrhujúceho ľudskosťou s vynikajúcim intelektom a gradujúcimi pocitmi osudového predurčenia pre veľké a jedinečné historické činy. Polarita jeho charakteru a psychických predispozícií sa podpisuje na jednej strane pod obraz oslavovaného dovŕšiteľa revolúcie a premožiteľa národov, a na druhej strane pod obraz tyrana ovládaného neskrotnou túžbou po moci a sláve. Napriek krutým dobovým vojnám s miliónmi ľudských obeť je to aj profil vojvodu a stratéga obdivovaného a zbožňovaného svojimi vojakmi a mnohokrát napodobňovaného protivníkmi a tiež profil osobnosti s humanistickým právnym cítením, toleranciou, schopnosťou lásky, statočnosťou, neopísateľnou silou vôle, poctivosťou a rytierskosťou.

Hitlerova biografická anamnéza a psychologický profil taktiež vychádzajú z dôležitých formujúcich faktorov – rodina, škola, sociálne a politické prostredie – a ich vplyvu na hľadanie vlastnej identity a na utváranie osobnosti, so zvláštnym dôrazom na „ľudskú deštrukciu“, ktorou sa vyznačoval Hitlerov vnútorný život, a z možných dôsledkov jeho neskoršieho ochorenia Parkinsonovou chorobou. Z rozboru primárnych osobných charakterových vlastností vystupuje Hitler ako introvertný, deštruktívny, nekrofilný, extrémne narcistický človek, nebezpečne vzdialený od reality, po ľudskej stránke chladný a nedisciplinovaný, podozrievavý a pomstychtivý. Na druhej strane sa autor dotýka aj jeho talentu, nadania a jeho schopností, ktorým Hitler vďačil za ohromujúce úspechy a vzostup z neznámeho človeka bez odborného vzdelania do pozície mocného muža Európy, a to v priebehu púhych dvoch desaťročí. Hitlerova „vôľa k moci“ podporovaná nebezpečnými duševnými schopnosťami, vlastnosťami a ich prejavmi – tvrdohlavosťou, bezhraničnou smelosťou, rozhodnosťou, prudkosťou, brutalitou, lstťou, pretvárkou, klamstvom a pod.

zaujímá v jeho profile neprehliadnuteľné miesto. Autor osobitne líči korene bezprecedentnej chorobnej nenávisť k Židom. V závere práce podčiarkuje vyjadrenie, ku ktorému zhodne dospeli odborníci (vrátane medzinárodne uznávaného vedca v odbore trestného práva), že ide o „hysterického psychopata, schizoidného a autistického fanatika s potrebou sebauplatnenia, ktorý musí byť považovaný za zodpovedného za všetky svoje činy“.

Psychologický portrét J. V. Stalina podáva autor na pozadí revolučných udalostí roku 1917, následnej občianskej vojny, budovania mocenských pozícií, razantnej industrializácie, násilnej kolektivizácie poľnohospodárstva, likvidácie kulakov a protinacionalistického ťaženia na Ukrajine s následným hladomorom, v kontexte likvidácie záškodníckej inteligencie, prenasledovania pravoslávnej cirkvi, čistiek v armáde, straníckom aparáte, zinscenovaných procesov zradcov, diverzantov, špiónov, sabotérov, neopísateľného utrpenia ľudí v trestaneckých a pracovných táborech, ako i vytvárania obrazu láskavého, múdreho a spravodlivého strážcu zákona a poriadku i postoja k vlastnej rodine. V samostatnej časti sa autor venuje prejavom Stalina v období druhej svetovej vojny, jeho neschnosti vojenského či politického rozhodovania v prvej fáze, postojom ku generalite, civilistom, vojnovým zajatcom, taktiež pokračujúcim represívnym pomerom v povojnovom období až po koniec Stalinovej neobmedzenej moci. V Stalinovom psychograme autor predkladá, podobne ako u Napoleona a Hitlera, syntézu jednotlivých vývojových stupňov, ktoré sa podieľali na formovaní jeho charakteru a povahy. Po pokorujúcich a ponížujúcich zážitkoch z raného detstva a školských rokov v kňazskom seminári naplnených každodennými bitkami, psychickým napätím, bezmocnosťou, pocitmi nespravodlivosti, manipulácie, analyzuje tretiu fázu formovania osobnosti, keď sa Stalin rozhodol pre život revolucionára a nakoniec poslednú vývojovú fázu, ktorú predstavuje šesťnásť rokov strávených v podzemnom hnutí, vo väzení alebo vo vyhnanstve. Nepríjemné zážitky z tohto obdobia umocnili jeho povahové vlastnosti

prejavujúce sa už predtým – chlad, vypočítavosť, úskočnosť, klamstvo, nedôverčivosť voči komukoľvek, hrubosť, surovosť, nenávisť, neovládateľná túžba po pomste. V osobitnej časti sa autor podrobnejšie venuje paranoidnej, sadistickej a megalomanskej štruktúre osobnosti.

Vďaka detailnej analýze osobnostných portrétov, ktorá vychádza z množstva prác renomovaných odborníkov, memoárov a dochovaných svedectiev ich súčasníkov, je publikácia pútavým príspevkom k realistickejšiemu obrazu významných historických postáv a povedané slovami autora „je určená nielen čitateľom zaujímajúcim sa o dejiny a medicínu, ale všetkým politicky mysliacim ľuďom s nenarušeným spoločenským svedomím“. Proporčne vyvážené tri profily osobností dopĺňa menný register a starostlivo vybrané fotografie, dokumentujúce výsledky autorových analýz.

B. Šed'ová

SCHOM, A.: AMERICKÝ OREL PROTI VYCHÁZAJÍCÍMU SLUNCI. AMERICKO-JAPONSKÁ VÁLKA 1941 – 1943 OD PEARL HARBORU PO GUADALCANAL. Brno : Jota Military 2005, 504 s.

Brnianske nakladateľstvo Jota patrí v súčasnosti u našich západných susedov bezpochyby k najúspešnejším vydavateľstvám pokiaľ ide o oblasť vojenskej histórie. Tento pomyselný primát prevzalo z rúk legendárneho pražského nakladateľstva Naše vojsko už dávnejšie. V známej edícii *Military* vydalo hlavne v poslednom období viaceré kvalitné knižné tituly, z ktorých niektoré možno zaradiť medzi „trháky“. Teraz nám Jota predkladá vojenskú históriu v nemenej precízne spracovanej podobe.

Kniha *Americký orel proti vycházejícemu slunci* ponúka príležitosť nahliadnuť do nie tak dávnej histórie. Načrtáva udalosti, ktoré sa dotýkajú americko-japonskej vojny v Tichomorí v období od začiatku decembra 1941 do začiatku februára 1943, teda od prepadnutia americkej tichomorskej základne Pearl Harbor po koniec bitky o strategické súo-

strovie v južnom Tichomorí, Guadalcanal. Líči obdobie, v ktorom sa Američanom cez počiatkové neúspechy podarilo zastaviť ďalšiu japonskú expanziu, čo sa v konečnom dôsledku ukázalo ako bod zvratu vo vojne. Alan Schom predkladá mozaiku, do ktorej poskladal udalosti a postavy neuveriteľných rozmerov, predkladá odbornú prácu, ktorá je originálna ani nie tak tematickým výberom, ako skôr svojim obsahovým spracovaním. Dost' často sa stáva, že je história opisovaná pomocou série udalostí a množstva faktov. Autor má však talent spájať históriu ako sériu interakcií medzi ľuďmi, ktorí sú svetónázorom alebo politikou nútení robiť rozhodnutia a prijímať riziká. Pre autora je typická rozhodnosť pri posudzovaní, robení odhadu a kladení zložitých, avšak správnych otázok, o ktorých sa už anglický filozof, spisovateľ a politik z prelomu 16. a 17. storočia Francis Bacon vyjadril, že sú polovicou múdrosti. Prenikavému úsudku podrobil všetky udalosti a postavy vojnového deja, následkom čoho sa „táto lekcija dejepisu“ stáva príjemnou zmienou oproti uhladeným odhadom čisto akademických debát.

Na stránkach tejto knihy je načrtnutá ideológia, osobné túžby, snahy a veliteľské problémy, ktorým zmienení protagonisti na svetovom dejisku čelili. To všetko autor stmelil do strhujúceho príbehu. Nakoľko problematika nie je odbornej verejnosti až taká neznáma, vieme, ako to dopadne. Avšak čo sa nestáva často, Alan Schom nám ponúka osviežujúce odhady a nové pohľady na udalosti úvodnej fázy vojny v Tichomorí, ako aj výstižné úsudky o ľuďoch, ktorí práve v tej dobe tvorili históriu. Zhromaždil hlavné postavy, nazrel do ich minulosti i vnútra, aby čitateľovi osvetlil ich konanie a zmysľanie. Pomocou ľahko pochopiteľného výkladu vysvetľuje chybné úsudky aj vnútornú politiku zúčastnených krajín. Vykresľuje vzájomné vzťahy medzi hlavnými aktérmi budúceho vojnového konfliktu v Tichomorí, Spojenými štátmi americkými a Japonským cisárstvom, dokumentuje postupný proces ekonomického „rozchodu“, ktorý nevyhnutne viedol k mocenskému stretu záujmov a následnému „dialógu hluchých“. Veľmi precízne je navodená atmosféra na

oboch stranách barikády v predvečer rozpútania vojny v Pacifiku. Obe strany si verili, i preto boli rovnováha síl a výsledok bojov v priebehu celej vojny takmer vždy sporné. Japonci, ktorí mali od začiatku lepšiu pozíciu, si jasne uvedomovali, že čas hrá proti nim, a tak svoje operácie chceli do víťazného konca doviest' prekvapujúcimi, rýchlymi a zničujúcimi údermi, nadobúdajúcimi charakter bleskovej vojny, aký svet v celej histórii námorných bitiek ešte nevidel. Američania sa do vojny pustili s vervou, avšak trvalo pomerne dlho, kým sa „naučili bojovať“. Autor zachytáva úvodnú fázu tichomorského merania síl, v ktorej sa „americký vojnový stroj“ ešte len začínal roztáčať. Približuje nám príčiny, kvôli ktorým obe krajiny vstúpili do vojny, ako aj ciele, pre ktoré ich vojaci bojovali a umierali, či cenu, ktorú museli zaplatiť, aby uspeli.

Alan Schom vďaka vzácnemu daru vyjadrovať myšlienky jasne a výstižne dokázal dej svojej knihy interpretovať zreteľne a pútavo. Ponúkol nám pohľad zvnútra, ktorý nám umožní pochopiť všetky udalosti a súvislosti. Oživil udalosti i osobnosti, ktoré determinovali ich vývoj. Z americkej strany dominujú na jednej strane známe tváre – admiráli Chester Nimitz, Ernest King, Richmond Turner, Raymond Spruance, Frank Fletcher, generáli Douglas MacArthur, George Marshall, Alexander Vandegrift, Alexander Patch, na strane druhej už nie tak známe osobnosti ako admiráli John Towers, Harold Stark či generáli Robert Eichelberger a George Kenney. Na japonskej strane to boli predovšetkým admiráli Isoroku Jamamoto, Čuiči Naguma, Raizo Tanaku a generála Tomojuki Jamašitu. V popredí všetkých však stojí japonský cisár Hirohito a prezident USA, Franklin D. Roosevelt. S prehľadom a porozumením sa dozvieme, ako, kedy a kde došlo k zásadnému zvratu vo vojne v Pacifiku a kto sa akou mierou na ňom podieľal. Zdrvujúci japonský útok na Pearl Harbor, námorná bitka v Korálovom mori, námorná bitka o Midway a boje námorných, pozemných a leteckých síl o Guadalcanal, to sú štyri základné medzníky obdobia, ktoré kniha v 20 kapitolách analyzuje. Uvedené medzníky reflektuje a zohľadňuje aj Scho-

mová publikácia. A tak ostáva už len si prečítať, ako začal, ako sa vyvíjal a ako dopadol súboj amerického orla proti vychádzajúcemu slnku v úvodnej fáze bojov druhej svetovej vojny v Tichomorskom priestore. Súvislý blok mapových príloh má napomôcť lepšej orientácii, dva fotografické bloky ponúkajú snímky najdôležitejších udalostí a portréty najvýznamnejších protagonistov.

A. Maskalík

BOYLE, D.: DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA VE FOTOGRAFÍCH. Dobřejovice : Rebo Productions, 2005, 599 s.

Propaganda zohrávala a stále zohráva významnú úlohu v období vojny. Osobitnú formu nadobudla po vynáleze fotografického a filmovacieho prístroja. Samozrejme, skôr sa objavili statické fotografické obrázky, ale ponúkli veľkú výpovednú hodnotu a svedectvo. Reálne zachytenie toho, čo sa skutočne udialo, odsunulo oslavné maliarske a sochárske neživé diela na inú koľaj. Fotografické snímky sa okrem toho vyrábali v podstatne kratšom čase. Záujemca si mohol pozrieť originálne snímky napr. z občianskej vojny v USA, búrskej vojny, rusko-japonskej vojny atď. V prvej svetovej vojne sa taktiež fotografovalo, ale ťažkosť spôsobovala neskladnosť fotografických prístrojov a cenzúra. Objavili sa aj prvé pohyblivé filmové zábery, ktoré dokonca zachytávali úmrtie vojakov, alebo potápanie bojových lodí takpovediac „v dobovom priamom prenose“. Nič naaranžované a umelé.

V medzivojnovom období sa bežne objavovali statické aj pohyblivé obrázky z občianskej vojny v Španielsku, z vojny v Hábeši. Zvláštnu propagačnú hodnotu nadobúdali obrazom spracované udalosti z nacistického Nemecka, či už to boli hromadné stretnutia nacistickej strany, alebo XI. olympijské hry v Berlíne. Hrozivo až odpudivo pôsobili na Európanov zábery drastického správania sa japonskej armády v Číne.

Druhá svetová vojna otvorila novú kapitolu zaznamenávania frontových udalostí, vojnu

z pohľadu bojujúceho vojaka alebo civilného obyvateľstva. Fotografie nerobili už len na povolaní profesionáli – vojenský korešpondenti, ale aj radoví vojaci. Zachovalo sa mnoho fotografických obrázkov, napríklad nemeckých vojakov v Rusku, alebo amerických na bojiskách Európy, severnej Afriky a Tichomoria. Zvláštnu kapitolu tvoria fotografie z popráv alebo popravených osôb vojakov Wehrmachtu a Waffen-SS.

Existovali rôzne obmedzenia. Nemeckí vojaci nemohli robiť fotografie počas ťaženia v Poľsku. Americkí mali zakázané ukázať fotografie vlastných mŕtvych spolubojovníkov. Až ku koncu vojny sa objavilo niekoľko obrázkov s padlými vojakmi, o ktorých uverejnenie sa musel časopis *Life* súdiť. Preto pláže v Normandii boli po vylodení neuveriteľne čisté.

Fotografie získavali z pohľadu bojujúcich strán rôzne hodnoty. Napríklad obrázok katedrály St. Paula vyvolával u Britov pocit neporaziteľnosti, ale u Nemcov predstavu víťazstva. Pre nezúčastneného a neutrálneho aktéra to bol obrázok ničenia s výstražným podtónom.

Zámer knihy *World War II. a photographic history* v sprievodnom preklade Dany Vaněčkovej má jasný zámer a cieľ. Byť memento. 900 čiernobielych fotografií pripomína, čo je to vojna, zároveň však je holdom zloženým práci vojnových fotografov, ktorí v neľahkých a stresových podmienkach vykonávali svoje povolanie a tak trochu aj poslanie.

Fotografie pokrývajú bojiská od polárneho kruhu až po tichomorské džungle. V knihe sú rozdelené do dvoch tematických celkov. Prvý približuje vojnový konflikt v Európe pod názvom *Vojna proti fašizmu*. Druhý sa zaoberá tichomorskou a východoázijskou oblasťou s názvom *Vzostupy a pády japonského impéria*.

Fotografovia plnili svoju ťažkú úlohu zodpovedne. Mnohí pôsobili v prvej línii „vyzbrojení“ len svojím pracovným nástrojom – fotoaparátom. Neraz aj za cenu vlastného života sa snažili vykonať svoju prácu tak, aby jej výsledný efekt mal pravdivú dokumentačnú a presvedčivú hodnotu. To však sku-

točne môžu posúdiť a precítiť len tí, čo dané podmienky skutočne aj prežili.

Daily Mirror uverejnil v apríli 1940 fotografie Bergenu. Jeho čitatelia sa tým stali účastníkmi bojovej akcie. V USA uverejňoval fotografie z bojísk *Life*, v Nemecku *Signal*, vo Veľkej Británii *Post Picture*. Akčné, adrenalínové fotografie sa robili s fotoaparátmi „do vrečka“. Ich preprava bola rýchla a nenáročná.

Fotografovanie v druhej svetovej vojne malo svoje zákonitosti a podliehalo rôznej motivácii. Goebbels vytvoril zvláštne dokumentárne družstvá, ktoré pripravovali a odvážali materiál na letiská, aby ho čo najrýchlejšie prepravili na stanovené miesto určenia. Každý Nmec fotograf, ktorému chýbalo ideologické nadšenie, bol poslaný na východný front. Kto na sovietskej strane robil porazenecké snímky, bol popravený. Na demokratickom Západe svedčil o zvláštnom postoji voči vojnovým fotografom hodnostný systém. Americkí fotografovia z časopisu *Life* mali hodnosť plukovníkov, kým ich britskí kolegovia fotografovali v hodnosti seržantov. Technické vybavenie fotografov bolo oproti dnešku, samozrejme, chudobnejšie. Prístroje nemali zoom, alebo teleobjektív. Veľké množstvo fotografií sa aranžovalo za frontom. Cenzúra bola veľmi prísna a ostražitá. Známý je prípad fotografa časopisu *Life* Roberta Capa, ktorý sa vylodil s prvou inváznou vlnou v Normandii na pláži Omaha, nafotil množstvo naturalistických obrázkov, podarilo sa mu prežiť a vrátiť sa bez ujmy na zdraví späť do bezpečia. V ten istý deň sa dostal do Londýna, kde filmy vyvolal. Z jeho diela sa zachovalo 11 rozmazaných obrázkov. Ostatné vraj zničilo vysoké teplo v miestnosti, kde filmy vyvolával. Zvláštny osud fotografií, ktoré Capa získaval za cenu straty vlastného života. Alebo zapracovala cenzúra? Každopádne, isté je jedno. Ich obsah určite nedvíhal umelecké nadšenie, ale žalúdok.

Aj vojnoví fotografovia mali svoje hviezdy. Zo známych mien spomeňme Carla Mydansa, fotografa sovietsko-fínskej vojny; Berta Hardyho, fotografa Blitzu nad Londýnom; Georga Rodgera, fotografa bojov v severoafrickej púšti; Alpha Morseho, fotografoval

boje na Guadalcanale; Eugena Smitha, fotografoval boje v Tichomorí; Jevgenija Chaldej, svedka dobývania Berlína; Roberta Capu fotografa prvej inváznej vlny v Normandii. Zvláštne miesto prináleží japonskému miestnemu fotografovi Jošito Macugišemu, ktorý fotografoval atómový výbuch v Hirošime.

Druhá svetová vojna bola totálnou vojnou. Neodohrávala sa len medzi armádami. Postihla aj civilné obyvateľstvo, ktoré sa ocitlo v prvej bojovej línii. Na druhej strane fotografie už upevňovali image vodcov, napr. Hitlera, ktorý si na to aj potrpel. Kniha nekončí dobytím Berlína a kapituláciou Japonska. Záverečná kapitola má názov *Dôsledky*. Poukazuje na to, k čomu táto svetová vojna viedla. Od Norimberského procesu, k studenej vojne s blokádou Berlína, ktorý si medzi sebou rozdelili víťazné mocnosti.

Dnes naše generácie neznalé vojny, podľa všetkého neprecítia výpovednú silu fotografií, ktoré sú v publikácii. Otupujú nás prenosy vojnových operácií v televízii aj keď s príslušným, cenzúrou určeným, časovým odstupom. Navyše obrázky, či už statické alebo pohyblivé, vnímame za bezpečným monitorom obrazovky, tisícky kilometrov vzdialení od miesta konfliktu.

R. Hoza

BARBIER, M. K.: KURSK. NEJVĚŠTÍ TANKOVÁ BITVA SVĚTOVÝCH DĚJIN. Praha : Ottovo nakladatelství, 2004, 176 s.

Obrazovo-textová publikácia o bitke, v ktorej Nemecko utrpelo strašnú ranu a definitívne stratilo iniciatívu na východnom fronte. Ambiciózny Hitlerov plán, „operácia Zitadelle“, mal odstrániť nakopené problémy nemeckej armády a otočiť priebeh vojny v ZSSR. Hitler nepočúval odborné pripomienky generálneho štábu, ktorý navrhoval zaviesť taktiku pružnej defenzívy. Generáli túžili po dlhšom ústupe na dobre opevnenú líniu, pričom by sa odpútali od sovietskej armády a zreorganizovali svoje jednotky na opätovný útok.

Pred Kurskom Goebbels propagandisticky vyhlasoval, že sovietska armáda dokáže víťaziť len v zimnom období. Kursk vyvrátil tieto tvrdenia a nemecká armáda doplatila na útočnú taktiku tvrdohlavo presadzovanú Hitlerom. Spoľahol sa na tankové jednotky, ktoré mali pri Kursku bojovať s novými typmi tankov. Tento ťah však nevyšiel tak ako si predstavoval, pretože sovietska rozvedka sa v dostatočnom predstihu o týchto nových typoch tankov dozvedela. Nepriaznivo zapôsobilo na nemecké jednotky aj niekoľkonásobné odkladanie začiatku letnej ofenzívy. Nemecká dokonalosť v tomto prípade prekvapujúco zlyhala. Do boja boli poslané mechanizmy, ktoré neboli spoľahlivo otestované. Mnohé tanky kvôli poruchám ani na bojisko nedošli. Sovietska vojenská škola vyzrela aj po taktickej stránke. Nemecké velenie si tajne želalo, aby ako prvý udrel ich protivník. Sovietske vrchné velenie pôvodne zvažovalo prvý úder, pretože príklad Stalingradu vábil, ale nakoniec pristúpilo pod prísny utajením na budovanie pevnej a hlbokkej obrany. Už samotné mínové polia na prvom úseku výrazne spomalili razantný nástup nemeckých tankových jednotiek. Sovietska strana navyše poznala presný dátum a hodinu, keď nemecké jednotky mali začať s útokom. Tesne pred jeho začatím vykonalo sovietske delostrelectvo a letectvo preventívnu paľbu (kontrapodgotovku). Tým sa im podarilo o pár hodín oddialiť začiatok nepriateľského útoku. Prepracovaná a starostlivo pripravená obranná línia zadržala nečakane nemecké útoky hneď v prvý deň, takže ten postúpil vpred o pár kilometrov iba na niektorých úsekoch. Napriek technickej prevahe, ktorej si boli Nemci vedomí, ich útok nedosiahol plánované ciele.

Kurský výbežok predstavoval v pláne Citadela výčnelok, cez ktorý sa mali nemecké jednotky opäť dostať do nástupných pozícií smerom na Moskvu. Hitlerove predstavy však siahali ešte ďalej. Operáciou sa mali získať sovietski zajatci potrební na práce v Nemecku a zabezpečenie cesty k ropným poliám na juhu ZSSR. Po úspešnom zakončení operácie pri Kursku malo prebehnúť konečné dobytie Leningradu, spojenie s Fínskom a bleskové obsadenie Švédska. Plánovalo sa aj obsadenie

Španielska, aby sa predišlo vylodeniu Spojencov na Pyrenejskom polostrove. Skutočne aj dnes ťažko odpovedať na otázku, či bolo v silách Nemecka takúto sériu krokov prakticky zrealizovať.

Sovietske velenie určilo priority bitky v Kurskom oblúku. Najskôr vydržať úder a potom vykonať protiúder v rámci operácie Kutuzov. Celú letnú ofenzívu plánoval a viedol generál Žukov, ktorý patril medzi tých sovietskych vysokých dôstojníkov, ktorých uznávali aj Nemci.

Obidve strany, vedomé si dôležitosti bojov v kurskom oblúku, venovali náležitú pozornosť aj ideologickej príprave vojakov. Keďže išlo o súboj armád štátov s totalitnou vládou, vojaci či už v menšej alebo väčšej miere boli ideologicky sfnatizovaní. Ukázalo sa to hlavne na sovietskej strane, kde mnohí vojaci vedomí si technickej prevahe nepriateľa, vrhali sa s granátmi pod tanky.

Nemci sa snažili prekonať ťažkosti a nekompromisne útočili, ale naplniť plán operácie Citadela, čiže spojenie obidvoch nemeckých obchvatných krídiel východne od Kurska, sa im nepodarilo. Odolnosť rozumne rozostavenej sovietskej obrany zvyšovala obetavosť protitankových delostrelcov. Boje v kurskom výbežku trvali týždeň a v ich priebehu sa nemecké velenie dozvedelo o vylodení Spojencov na Sicílii. Aj napriek tejto nepriaznivej skutočnosti Hitler prikázal pokračovať v oblasti Kurska v útoku.

Sovietske velenie sa priučilo ešte jednej taktickej záležitosti. Už nebránilo pozície do posledného vojaka, ale v pozadí stáli silné zálohy, v prípade Kurska to boli jednotky Stepného frontu, pripravené kedykoľvek zasiahnuť v prípade prelomenia obrannej línie.

Nemci sa museli od začiatku vyrovnávať s nepriaznivým priebehom a vývojom. Na severnom obchvatnom krídle museli použiť zálohy hneď na sklonku prvého dňa operácie. Aj to svedčí o urputnosti bojov na sovietskej obrannej línii. Na južnom obchvatnom krídle došlo k použitiu záloh o niečo neskôr, pri poslednej snahe o prielom, v najväčšej tankovej bitke druhej svetovej vojny – pri Prochorovke. Na tomto úseku mali prielom uskutočniť elitné tankové zbory zbraní SS. Proti ich oceľovej

pästi nasadilo sovietske velenie rovnako silnú oceľovú päšť. Na dvoch miestach pri dovedy neznámej dedinke sa stretol najväčší počet tankov. Pri Prochorovke vystúpili najavo slabiny nemeckej armády. Posádky tankov už boli príliš unavené po niekoľkodňových bojoch a preukázala sa zradnosť tzv. rozriedenia divízií. V praxi to znamenalo, že do bojov síce bolo nasadených, čo do počtu, mnoho divízií, ale nie v predpísaných tabuľkových stavoch mužstva a techniky.

Kniha sa v prvej kapitole zameriava na napadnutie ZSSR v roku 1941, postupuje bitkou pri Stalingrade až sa dostáva v druhej kapitole k prípravám na bitku o Kurský oblúk. Až potom nasleduje opis samotnej operácie Zitadelle. Pozornejšieho čitateľa možno prekvapí fakt, že v knihe pochádza drvivá väčšina obrázkov z nemeckých zdrojov. Textovú časť knihy preložil Ivan Brož. V závere si priaznivci štatistik nájdu podrobný prehľad jednotiek, ktoré sa zúčastnili bojov pri Kursku.

R. Hoza

PICER, M.: *SNIPER: The techniques and equipment of the deadly marksman.* London : Salamander Books Limited. 2002, 141 s.

Autorom knihy, ktorú možno preložiť: *Ostreľovač. (Techniky a vybavenie smrtonosného strelca)*, je dôstojník britskej armády, ktorý už takmer 20 rokov slúži ako ostreľovač. Vyučoval ostreľovačstvo nielen príslušníkov britskej armády, ale aj mnohých vojakov ozbrojených síl iných krajín. Jeho nadšenie a talent využila tiež americká námorná pechota. A postupne i sám asistoval pri výcviku iných ostreľovačov námornej pechoty. Spolupracoval tiež s prieskumnými zložkami materskej jednotky. Autor približuje pôsobenie ostreľovača v nebezpečných samotárskych misiách, mnohokrát ďaleko od vlastných síl, hlboko v území nepriateľa, alebo v utajenom úkryte mestského prostredia s početným výskytom teroristov. V minulosti, píše, ho s miernym pohrdaním označovali za profesionálneho zabijaka, najmä ľudia, ktorí si ho predstavovali ako masko-

vaného strelca ukrytého v korunke stromu ostreľujúceho približujúcich sa vojakov jedného za druhým. Píše, ostreľovač je najsmrtonosnejší vojak na bojisku, ktorého najnebezpečnejším nepriateľom je iný ostreľovač. Nie je len znamenitý strelec, vyzná sa tiež ako spôsobiť nepriateľovi paniku a zmätok a získať čas či miestnu prevahu pre vlastné sily. V súčasnosti sa prístup veliteľov k ostreľovačom značne zmenil. Oceňujú jeho jedinečné schopnosti zastaviť celý prápor dôkladným vyradením nepriateľského veliteľa a komunikačného vybavenia, či kľúčových osôb, alebo dokáže zničiť dôležité zbrane. Autor sa v knihe venuje podrobnej analýze ostreľovačovho poslania. Opisuje celý proces intenzívneho odborného výcviku, ktorému sa musí každý ostreľovač podrobiť. Rovnako približuje techniky maskovania od hlavy až po päty a taktiež rôzne spôsoby ukrývania. Dôležitou súčasťou ostreľovačovho výcviku je zložitá strelecká technika, ďalej schopnosť operovať v každom teréne, počínajúc arktickým prostredím, končiac púšťou, od otvoreného priestoru po mestské centrum a v každom počasí. Na základe rozsiahlych odborných skúseností, ktoré nadobudol s väčšinou svetových ostreľovačských pušiek, hodnotí najčastejšie používané ostreľovačské zbrane a vybavenie. Zrozumiteľný a pútavý text dopĺňajú špeciálne nákresy a detailné fotografie, prevažne farebné. Dielo je výbornou príručkou nielen pre príslušníkov armády, ale aj pre športových strelcov, ako aj pre bežného čitateľa.

Hneď na začiatku publikácie autor zhŕňa 15 bodov ostreľovačovho kréda, ktoré má posilniť jeho bojovú morálku.

Po predhovore sa autor postupne venuje v piatich symbolicky označených predeloch arabskou číslicou: úlohe ostreľovačov, výberu a výcviku, maskovaniu a krytiu, streleckým technikám a taktickému nasadeniu. Z hľadiska proporcie najväčší rozsah je venovaný téme výberu a výcviku. Možno tu nájsť aj historický exkurz vývinu ostreľovačovho pôsobenia v jednotlivých historických obdobiach.

Neodmysliteľnou súčasťou výcviku je pozorovanie, ktorého zmyslom je lokalizovanie nepriateľa. Docieľuje sa to jednak bystrým zrakom, aj dostupnými optickými pomôckami

a tiež výbornou znalosťou prírody. Je prirodzené, že k základným prvkom poznania prírody je naučiť sa rozpoznávať reakcie zvierat na blížiaci sa nebezpečenstvo. K tejto praxi patrí aj pozorovanie v noci. Sú tu priblížené pomôcky na nočné pozorovanie. Dôležitou súčasťou pozorovania je vedenie streleckého denníka. Sú v ňom rady ako narábať s uvedenou optikou a starostlivosťou o ňu. Tento pozorovateľský výcvik je pre ostreľovačov veľmi náročný a mnohí v ňom zlyhávajú. K pozorovaniu patrí aj odhadovanie vzdialeností. Veľmi zaujímavá metóda odhadovania vzdialeností pomocou meracích jednotiek sa zakladá na tom, že si ostreľovač predstavuje známu vzdialenosť a porovnáva ju so vzdialenosťou medzi ním a terčom. Napríklad si ostreľovač vizuálne predstaví, koľko futbalových ihrísk sa vojde do vzdialenosti, ktorú odhaduje. Tento výcvik sa vykonáva vo všetkých typoch terénu.

Výcvik sa tiež orientuje na tieto sféry: komunikačné prostriedky a postupy, rozpoznávanie vybavenia, uniforiem, ochrana proti zbraňam hromadného ničenia, postup pri riadení nepriamej paľby, postup pri predsunutom navádzaní vzdušných síl, výcvik v bojovej streľbe z pištole, fotografické zručnosti.

Pri maskovaní vychádza z toho, že príroda poskytuje riešenie akéhokoľvek problému. Maskovanie má, prirodzene, smerovať k tomu, aby ostreľovač na seba nepriťahoval pozornosť. Autor sa rovnako sústredil na formy maskovania zvlášť v mestskom prostredí a zvlášť v otvorenom.

Veľká pozornosť je venovaná nielen štandardným, ale aj nekonvenčným streleckým polohám ostreľovača.

M. Stanová

POLIAN, P.: *AGAINST THEIR WILL: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR.* Budapest : Central European University Press, 2004, 425 s.

Knihy Pavla Poliana vychádza z autorovho systematického výskumu masových nútených migrácií v ZSSR. Pohyb miliónov ľudí po

teritóriu Sovietskeho zväzu nerozlučne patril k 70-ročnej ekonomickej, sociálnej a politickej histórii krajiny. Nie všetky migrácie patrili k núteným, otázkou ostáva, či boli aj úplne slobodné. Týka sa to napr. masového prílivu roľníkov do mestského prostredia v roku 1930. Otázne ostáva, či ich priebeh bol slobodný, alebo to bol útek z vidieka pred hladomorom, násilnou kolektivizáciou, porušovaním práv praktizovaných kolektívnymi formami a pod hrozbou politických represii.

Svetová história pozná deportácie a nútené migrácie od staroveku. Najznámejšími vykonávateľmi deportácií boli Asýrčania, mimoriadne krutí starovekí bojovníci. Zo Starého zákona sú známe presídlenia Židov do Babylonu. Podobné praktiky sa vyskytli aj na opačnom konci Euroázie v 3. stor. pred Kristom. Čínsky cisár Qiu Shi Huang po poprave 500 učencov nechal do južnej Číny presídliť ich 100 000 rodinných príslušníkov. Nútený presun obyvateľov podrobených oblastí praktizovali aj Inkovia. Mimoriadne drasticky vyzneli interkontinentálne presuny čiernych obyvateľov Afriky za otrokov na americký kontinent.

V 20. storočí k násilným presunom možno zaradiť presuny robotníkov z východu Európy na územie tretej ríše, dekulakizáciu v ZSSR, alebo Maovu vidiecku kampaň v Číne.

Fenomén násilného presunu sa počas storočí podstatne nemenil. Podmieňovali ich politické a pragmatické faktory. Politické motívy predchádzali rebéliám, nespokojnosti obyvateľstva, prispievali k oslabeniu a potlačaniu protestov, alebo homogenizácii vybranej oblasti. Preto boli násilné presuny v dejinách také časté a prevládajúce. Navyše deportácie boli aj lacné, ale tragické pre ľudí, ktorí sa zmenili na tovar. Prevoz afrických obyvateľov poskytuje názorný príklad. Obchodníci s ľudským mäsom previezli v rozmedzí 16. – 19. storočia okolo 11 miliónov černochoch na americký kontinent. Ak k tomu pripočítame aj osoby, ktoré zahynuli počas poľovačiek, pochodov k pobrežiu, v prístavoch, alebo počas plavby loďou, počet ľudí postihnutých otroctvom sa zvýši na 15 miliónov. Aj napriek týmto masovým stratám „tovaru“ bol to lukratívny a výnosný obchod.

Polian v úvodnom historickom prehľade deportácií nevynechal ani územie cárskeho Ruska. Medzi komunity postihnuté násilnou migráciou patrili Židia, ale neboli jediní, ktorých to postihlo. Rovnaký osud postihol počas rusko-osmanskej vojny moslimskú populáciu čiernomorského regiónu (Turci, Tatári, Nogajovia), ktorá bola deportovaná z územia medzi riekami Prut a Dnester na Krym. Deportácie a praktizovanie nového osídľovania prebiehali počas vojny na Kaukaze, ktoré mali konsolidovať územia získané po ťažkých bojoch. Tisíce čečenských obyvateľov muselo opustiť úpätia hôr a prejsť do oblasti rovin, ktoré im vyhradili víťazní Rusi. Splynutie menších aulov do väčších celkov podkopalo vnútornú jednotu Čečencov. Pritom v strednej Ázii deportácie nahrádzalo extrémne zabíjanie civilistov.

Fenoméni deportácií neobišiel ani Balkán. Tento jav sa objavil po ukončení 2. balkánskej vojny medzi Bulharskom a Osmanskou ríšou. Jedna z najstrašnejších epizód týkajúca sa etnických čistiek sa odohrala v roku 1915 v Osmanskej ríši. Masaker obyvateľstva arménskeho pôvodu podnietil ich útek do Ruska. Obrovská migrácia postihla aj boľševické Rusko, keď z neho podľa rôznych odhadov emigrovalo od 1,5 až do 3 miliónov osôb.

Zaujímavá je kapitola, v ktorej Pavel Polian rozoberá problematiku neustálenej terminológie používanej pri bádaní nútených presunov.

Jadro knihy tvorí historicko-geografický výskum násilnej migrácie v ZSSR. Sovietske mocenské orgány, ktoré ich uskutočňovali, boli na to náležite vybavené právomocou platnou na území Sovietskeho zväzu. Nútená migrácia začala deportáciami kozákov v r. 1919 a trvala do polovice 50. rokov deportáciami tzv. príživníkov a parazitov. Stanovený totalitný migračný systém vychádzal v ZSSR z politických a ekonomických faktorov. Známe bolo „kulacké vyhnanstvo“, alebo totálna deportácia „potrestaných“ národov v období Veľkej vlasteneckej vojny.

Iný stupeň problematiky predstavuje medzinárodne vykonávaná nútená migrácia. Jej

obeťou sa taktiež stal vysoký počet ľudí. Nemecké okupačné sily deportovali do tretej ríše na nútené práce vyše 3,2 milióna sovietskych občanov. Na druhej strane deportácie etnických Nemcov z krajín juhovýchodnej Európy po skončení druhej svetovej vojny sú charakterizované ako dôležitý Stalinov pokus rozšíriť sovietsku vládu a ovládnuť tieto krajiny. Všetky tieto zdanlivo chaotické premiestňovania miliónov ľudí, demograficky aj ekonomicky poznačili postihnuté oblasti, ale aj celé krajiny.

Od spustenia deportácií až po koniec 80. rokov bola téma nútenej migrácie v ZSSR tabu. Informácie týkajúce sa deportácií a deportovaných osôb, pochopiteľne, neprenikali na verejnosť. Prvé nesmelé odhalenie podnietil v polovici 50. rokov Chruščov, vďaka odvahe odkryť Stalinov systém vládnutia. Vo všeobecnosti však platil zákaz publikovať „nepodstatné“ informácie o týchto záležitostiach. Ak k tomu došlo, ich informačná hodnota bola nekompletná a upravená. Po Brežnevovom nástupe komunistická strana rehabilitovala platnosť nariadenia neodhaľovať fakty o nútených migráciách. Napriek tomu sa z času na čas stalo, že komunistická strana strpela faktické zmienky odlišné od úradných interpretácií na túto tému.

Polian kritickým spôsobom spracoval a prezentoval v knihe množstvo prameňov a archívnych materiálov, ktoré sú svojimi podstatnými informáciami a dátami nevyhnutné pre študentov sovietskej histórie, ktorí sa zaoberajú dvoma historickými tragédiami miliónov sovietskych občanov v 1. polovici 20. storočia. Dekulakizácia a deportácie celých národov patria medzi najväčšie represívne operácie uskutočnené na spoločenských a etnických skupinách. Tieto udalosti, ktoré sú Rusom menej známe, tvoria jadro Polianovej knihy. Autor mal snahu postihnúť zaujímavé a originálne syntézy historického a geografického výskumu, ktoré spájali s chronologickým a priestorovým pohľadom.

Pôvodne ruský text knihy preložila do anglického jazyka Anna Jastržemska. Keďže o týchto tragických udalostiach je stále napísaných iba niekoľko vedeckých prác,

Polianova kniha predstavuje ďalší vzácny prírastok k tejto problematike.

R. Hoza

CHOVANEC, J. – PALÚŠ, I.: LEXIKÓN ÚSTAVNÉHO PRÁVA. Bratislava 2005.

Rady právnickej odbornej literatúry rozšírila nová publikácia autorov prof. JUDr. J. Chovanca, CSc. a prof. JUDr. I. Palúša, CSc. s názvom *Lexikón ústavného práva*. Ide o jednu z mála publikácií tohto druhu. Autori sa v nej pokúsili heslovitým spôsobom objasniť celú podstatu ústavného práva ako odvetvia verejného práva. Čo sa týka adresátov publikácie, kládli si za cieľ oslovit' i širšiu laickú, nielen odbornú verejnosť, a tomu je prispôsobený i výber hesiel. Práca je obsiahnutá na 261 stranách, lexikón pozostáva zo 166-tich hesiel zostavených v abecednom poradí, vhodne ich dopĺňa a publikáciu uzatvára platný text Ústavy SR (ústavný zákon č. 460/1992 Zb., vrátane následných piatich novelizácií, pričom novelizovaný text je vyznačený odlišným spôsobom písma).

Z obsahového hľadiska práca zahŕňa viaceré aspekty, autori veľmi prehľadne a systematicky na vysokej odbornej úrovni podali výklad jednotlivých hesiel. Celú materiu publikácie je možné rozčleniť na viacero skupín.

V prvom rade je predložená stručná analýza Ústavy SR a ústavných inštitútov, ako sú napr. Národná rada SR, prezident SR, vláda, súdy a Ústavný súd SR, prokuratúra, verejný ochranca práv, územná samospráva a pod. Ústava SR je objasňovaná vo viacerých rovinách, a to jednak v jej formálnom (schválenie, platnosť, účinnosť), ako aj v materiálnom zmysle (štruktúra a demokratické princípy, na ktorých stojí). Značná pozornosť je venovaná aj jej podstatným novelizáciám. V tejto časti by, snáď, prínosom bola rozsiahlejšia konkretizácia a rozšírenie ústavných inštitútov. Akceptujem však v úvode naznačený smer publikácie nezahrnúť materiu vyčerpávajúcim spôsobom, ale skôr poskytnúť priestor pre ďalšie nápady.

Ďalšou skupinou sú heslá zaoberajúce sa štátnym zriadením, ako je forma štátu, forma vlády, federácia, konfederácia, jednotný či zložený štát, verejná správa a pod. Tieto heslá stručným, no obsahovo dostatočným spôsobom približujú fundamentálne tézy. Sú dobrým základom pre laikov i študentov, ktorí si potrebujú ujasniť ich význam. Z tejto skupiny osobitne vyberám heslá dotýkajúce sa volieb a volebného práva, keďže sa im autori venovali dosť podrobne. Poukazujú na aktívne a pasívne volebné právo, analyzujú základné princípy volebného práva, kvórum, volebný mandát, volebnú sústavu a pod. Keďže základom pre voľby do NR SR je proporcionálny volebný systém, dostatočným spôsobom charakterizujú tento systém a obohacujú ho uvedením jednotlivých metód na prerozdelenie mandátov.

Prínosnou časťou lexikónu sú heslá približujúce základné prvky anglo-amerického právneho systému, ako sú anglo-americký systém miestnej správy, anglo-americký systém súdництва, due process of law, habeas corpus act, premena ústavy impeachment, interpretačné doktríny ľudských a občianskych práv, či Marschallova doktrína a ďalšie. Keďže SR je už súčasťou celku, v ktorom má významné miesto anglo-americká kultúra, považujem za dôležité, ba priam nevyhnutné ovládať, alebo aspoň mať po ruke podstatu tejto kultúry. Navyše, súčasťou prameňov práva SR, teda noriem zaväzujúcich k určitému správaniu sa, sú aj rozhodnutia Európskeho súdneho dvora, čo je prvok typický práve pre túto oblasť. K lepšiemu pochopeniu tejto materie určite prispieva aj zaradenie niektorých opozitných hesiel vlastných európskemu kontinentu, napr. kontinentálny systém miestnej správy, kontinentálny systém súdництва, čo zároveň pridáva odbornému spracovaniu na kvalite.

Osobitné miesto v práci majú heslá, ktoré by sme mohli označiť ako vysoko špecializované. Mám tu na mysli fakt, že ide o heslá konkretizujúce určitý špecifický jav a predpokladajúce už aspoň základné zvládnutie materiu ústavného práva, napr. filibustering, delegované zákonodarstvo, klauzula večnosti, núdzový stav zákonodarstva, write of

certiorary, legislatívne maximum a pod. Túto skupinu hesiel určite ocení časť čitateľov, ktorá sa hlbšie venuje problematike ústavného práva.

Ďalšiu skupinu tvoria heslá objasňujúce pojmy, ktoré sú bežne používané v masmédiách i medzi laickou verejnosťou v hovorovej reči, avšak často bez vysvetlenia významu, teda niekedy aj nesúvisiace s kontextom, napr. demokracia, populizmus, politika, pravica, ľavica, interpelácia a ďalšie. Osvojenie a používanie týchto pojmov v ich skutočnom význame by nepochybne zvýšilo kredit toho, kto ich používa.

Autori nezabudli ani na heslá zaoberajúce sa výlučne teoretickými otázkami, ktoré prispievajú k vydvihnutiu podstaty a zmyslu samotného ústavného práva. Sú to napr. funkcie ústav, základné princípy Ústavy SR, prirodzenoprávne poňatie základných práv a slobôd, či parlamentná a prezidentská vládna forma. Táto časť vnáša do práce potrebnú dávku vedeckosti a je dôležitá aj z toho pohľadu, že konkrétne ústavnoprávne inštitúty a vzťahy je možné plne pochopiť a aplikovať len po zvládnutí teoretických pojmov.

Určítym obohatením publikácie sú heslá s filozoficko-ústavným charakterom, ako je dobro a zlo, moc, násilie, sloboda, šťastie, vina a pod. Ujednotenie si týchto pojmov v kontexte ústavného práva umožňuje čita-

teľovi problematiku ústavného práva vnímať z komplexného hľadiska.

Publikáciu ako celok hodnotím veľmi pozitívne. Výberom hesiel a ich objasnením autori naplnili cieľ, ktorý si v úvode vytýčili, a to poskytnúť základné odborné-teoretické poznatky z ústavného práva a štátovedy. Je veľkým prínosom, že sa takáto publikácia stala dostupnou pre verejnosť, nakoľko význam ústavného práva v dnešnej dobe narastá. Toto odvetvie práva naberá na hodnote a stáva sa príľnavejším k ostatným odvetviám. Tento fakt predurčila už samotná (aj keď ešte neratifikovaná) zmluva zakladajúca ústavu Európskej únie, ktorá v norme najvyššej právnej sily skĺbila skoro všetky právne odvetvia. Tým posilnila jeho trend približovania sa ku každodennému praktickému využívaniu. Z toho pohľadu je teda nevyhnutné pre predstaviteľov štátu, odborníkov právnikov, ekonómov, zamestnancov štátneho i súkromného sektora, ktorých sa akýmkoľvek spôsobom dotýka aplikácia ústavných noriem či už európskeho alebo slovenského právneho systému, mať základné pojmy a inštitúty ústavného práva zvládnuté na maximálnej možnej úrovni. Práve k uvedenému môže veľmi dobre napomôcť táto publikácia, ktorá v komplexnom celku zjednocuje základné termíny ústavného práva a vyplňa tým doterajšiu medzeru v literatúre tohto druhu na Slovensku.

A. Krunková

OBSAH VOJENSKEJ HISTÓRIE ZA ROK 2005

ŠTÚDIE

BAKA, I.: Slovensko vo vojne proti Poľsku v roku 1939.....	3/2005/26
BYSTRICKÝ, P.: Mocenský zápas o neskorootantské Sirmium	2/2005/3
HETÉNYI, M.: Ilegálne prechody štátnej hranice v nitrianskom úseku v rokoch 1938 – 1945	2/2005/55
JUROK, J.: Čeští husitští a katolíčtí kondotieri z Moravy na Slovensku v 15. storočí (obdobie husitských výbojů)	3/2005/3
JUROK, J.: Čeští husitští a katolíčtí kondotieri z Moravy na Slovensku v 15. storočí (obdobie bratříků)	4/2005/3
KÁRPÁTY, V.: Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy 1944 – 1945. (Organizácia a aktivity)	4/2005/44
KOWALSKÁ, E.: Ozbrojená moc v procese rekatolizácie (náčrt problematiky)	2/2005/45
LACKO, M.: Pôsobenie a osud partizánskeho oddielu Bohdan Chmeľnický	2/2005/72
LACKO, M.: Generál s legendou na začiatku kariéry (Pavol Marceľ a jeho pád do zajatia v januári 19443 na Kaukaze).....	4/2005/16
LYSÝ, M.: Nemecké výboje proti Uhorsku v 11. storočí	2/2005/22
OLEJKO, A.: Bojová činnosť 56. pozorovacej eskadry armády Karpaty nad Slovenskom v obrannej vojne roku 1939	1/2005/23
PECINA, J.: Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie 1941 – 1942 (od Kyjeva po rieku Mius).....	1/2005/56
PEJS, O.: Vojenští duchovní v Čs. samostatné obrnené brigáde ve Velké Británii (1943 – 1945).....	4/2005/30
SEGEŠ, D.: Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov	1/2005/3
SZÁRAZ, P.: Bezpečnostná politika Španielska v prvých rokoch druhej svetovej vojny (1939 – 1943).....	3/2005/47
SCHVARC, M.: Organizácia spravodajskej činnosti nemeckej Bezpečnostnej služby (Sicherheitsdienst – SD) na Slovensku od roku 1939 do vypuknutia SNP	1/2005/41
ŠUMICHRAS, P.: Letovy Š-328 v slovenských Vzdušných silách 1939 – 1944	3/2005/65
VACULÍK, J.: Volyňští Česi v 1. československém armádním sboru v SSSR.....	1/2005/74

PERSONÁLIE

CHORVÁT, P.: Generál Branislav Manica (1894 – 1980)	3/2005/82
--	-----------

DOKUMENTY A MATERIÁLY

FRIEDL, J. – ŠRÁMEK, P.: Pokus o československo-poľské vojenské sblíženie v březnu 1938	4/2005/92
---	-----------

Vojenská história

GRAUS, I.: Hradní kapitáni a puškárski majstri v službách mesta Banskej Bystrice v 16. storočí	4/2005/60
HAUSNER, G.: Vojenskohistorická spisba v ranonovovekom Uhorsku.....	4/2005/67
CHORVÁT, P.: Československé stáله opevnenia na Slovensku v zornom poli dobovej maďarskej vojenskej publicistiky	1/2005/94
CHORVÁT, P.: Poľská armáda na prahu druhej svetovej vojny a jej obranné zoskupenia na hraniciach so Slovenskom	2/2005/102
JAKEŠOVÁ, E.: Slovenskí vystařahovalci – civilní zajatci v Kanade (1915 – 1916).....	4/2005/83
KUNEC, P.: Sporný pobyt Mórica Beňovského v Spojených štátoch amerických v rokoch 1779 – 1780.....	2/2005/92
PEKÁR, M.: Prípravy Slovenska na vojnu proti ZSSR a ich vplyv na pomery v Šarišsko-zemplínskej župe	1/2005/103
PURDEK, I.: Vznik, vývoj vojenskej symboliky Armády (Ozbrojených síl) Slovenskej republiky	4/2005/109
SCHVARC, M.: Správa Franza Karmasina pre Volksdeutsche Mittelstelle o jeho pobyte na východnom fronte v dňoch 1. – 14. júla 1941.....	4/2005/102
SLEPCOV, I.: Obete Dukly vo svetle sporu o počte ľudských strát Červenej armády v druhej svetovej vojne	2/2005/116
TURZA, P.: Obrnený transportér OT-62.....	3/2005/99
VANĚK, O.: Orgány riadenia spravodajských, partizánskych a špeciálnych výsadkových skupín na území bývalého Československa	3/2005/105

RECENZIE

ČÁRSKY, V.: Nahliadnutia dejinám pod sukňu. (M. Lacko).....	2/2005/124
HART, B. L.: Válka z druhého břehu. Vzestup a pád německé armády očima Hitlerových generálů. (A. Maskalík).....	1/2005/121
Cholodnaja vojna 1945 – 1963 GG. Istoričeskaja retrospektiva. (M. Štefanský).....	4/2005/131
JABLONICKÝ, J.: Samizdat o odboji. Štúdie a články.(M. Syrný).....	1/2005/118
KOVÁČ, D. a kol.: Slovensko v 20. storočí. I. zv. Na začiatku storočia 1901 – 1914. (G. Dudeková)	1/2005/112
Nové zväzky edovaných dokumentov o holokauste na Slovensku. (I. Baka)	1/2005/115
LACKO, M.: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II. (I. Petranský).....	2/2005/127
MASLOV, A.A.: Zajatí sovětští generálové (osud sovětských generálů zajatých Němci v letech 1941 – 1945). (P. Mičianik).....	2/2005/130
TSOURAS, P.G.: Německé tanky na východní frontě. Generál Erhard Raus a jeho tankové divize v Rusku 1941 – 1945. (A. Maskalík).....	3/2005/130

ANOTÁCIE, GLOSÝ

BABEROWSKI, J.: Rudý teror. Dějiny stalinismu. (B. Šeďová).....	1/2005/139
BARBIER, M. K.: Kursk. Největší tanková bitva světových dějin. (R. Hoza)	4/2005/143
BOYLE, D.: Druhá světová válka ve fotografiích. (R. Hoza)	4/2005/142
CÍLEK, R.: Krvavá předehra. (E. Jančo)	2/2005/140
DIZDAREVIČ, R.: Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. (P. Száraz).....	2/2005/147
FORTY, G.: Velitelé tankových vojsk. (A. Maskalík).....	1/2005/138

Vojenská história

FREEDMAN, L.: Kennedy's Wars, Berlin, Cuba, Laos and Vietnam. (S. Michálek)	3/2005/168
GOING, Ch. – JONES, A.: Nad bojištěm D-Day. Zapomenuté svědectví. (R. Hoza)	1/2005/132
HANÁK, J.: Obsadenie Bratislavy 1918 – 1920. Kronika pamätných dní. (L. Jančo).....	1/2005/130
HART, L.: Dějiny druhé světové války. (R. Hoza).....	1/2005/136
HART, L.: Dějiny první světové války. (R. Hoza).....	2/2005/136
CHOVANEK, J. – PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. (A. Krunková)	4/2005/148
CHŇOUPEK, B.: Pogrom. Na sny sa nezomiera. (B. Šeďová)	2/2005/139
ISBY, D.C.: Hráz proti invazi. Německá armáda v den D. (A. Maskalík)	4/2005/137
KAUTSKÝ, E. K.: Kauza Štefánik. Legendy, fakty a otázky okolo vzniku Česko-slovenskej republiky. (L. Jančo)	1/2005/131
KOROŠ, V.J.: Trahedija vijskovopolenych na okupovanej terytorii Ukrajiny v 1941 – 1944 rokach. (Roman).....	3/2005/164
LORD, W.: Dunkerský zázrak. (L. Jančo)	2/2005/145
LUKAS, J.: Hitlerovi žoldneři. (A. Maskalík).....	2/2005/144
McKEE, A.: Boje o mosty na Rýnu 1940, 1944, 1945. (A. Maskalík)	3/2005/166
MILLER, D.: Special forces. (M. Stanová)	2/2005/148
NAĐOVIČ, S.: Čelom vzad! (E. Hariň).....	1/2005/141
NEUMAYR, A.: Diktátori v zrcadle medicíny. Napoleon – Hitler-Stalin. (B. Šeďová).....	4/2005/138
OHLEK, N.: Válka a mír ve středověku. (V. Dangl).....	2/2005/133
PICER, M.: SNIPER. The techniques and equipment of the deadly marksmen. (M. Stanová)	4/2005/145
Pod císařským práporem. Historie habsburské armády 1526 – 1918. (R. Hoza)	2/2005/134
POLIAN, P.: Against their will: The history and Geography of Forced Migrations in the USSR. (R. Hoza)	4/2005/146
RONCAL, M.: El asilo diplomático la guerrar civil Española. (P. Száraz).....	2/2005/137
SAUNDERST, T.: Kóta 112. Normandie 1944. Bitva o řeku Odon. (R. Hoza)	1/2005/134
SCHOM, A.: Americký orel proti vycházejícímu slunci. (A. Maskalík).....	4/2005/140
SUCHÝ, P.: Reagan a říše zla, vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocami v letech 1981 – 1989. (S. Michálek)	3/2005/171
TAYLOR, P.: Insignie spojeneckých zvláštních jednotek 1939 – 1948. (R. Hoza).....	2/2005/142
Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945. (S. Michálek).....	3/2005/162

KRONIKA

5. medzinárodná vedecká konferencia Pracovnej skupiny vojenskej histórie Partnerstva za mier. (E. Hariň)	2/2005/151
Nová výstava Vojenského historického múzea v Budapešti. (P. Chorvát).....	2/2005/153

BIBLIOGRAFIA

Vojenské dejiny Slovenska. Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. (B. Šeďová).....	3/2005/133
---	------------

Vojenská história

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Jiří **JUROK**, CSc., Museum Novojičína, ulice 28. října 12, 7411 11 Nový Jičín,
Česká republika

PhDr. Martin **LACKO**, Filozofická fakulta Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave,
nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava

JUDr. Oldřich **PEJS**, Kafkova 53, 160 00 Praha 6, Česká republika

Mgr. Vojtech **KÁRPÁTY**, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
Ulica 17. novembra č. 1, Prešov

PhDr. Igor **GRAUS**, Štátny archív v Banskej Bystrici, Komenského 26, 97401 Banská Bystrica

PhDr. Gábor **HAUSNER**, A Hadtörténeti intézet és Múzeum folyóirata,
2 – 4 Kapisztrán tér 1014 Budapest, Maďarská republika

PhDr. Elena **JAKEŠOVÁ**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Jiří **FRIEDL**, PhD., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Vlašská 9, 118 40 Praha 1, Česká republika

Mgr. Pavel **ŠRÁMEK**, PhD., Státní okresní archiv v Chrudimi, Filištínska 37, 537 01 Chrudim

Mgr. Michal **SCHVARC**, SNM – Múzeum karpatských Nemcov, Žižkova 14, 811 09 Bratislava

Dr. Imrich **PURDEK**, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Vojenská história

UPOZORNENIE REDAKCIE

Odovzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajúte, resp. posielajte zásadne na disketách v textových editoroch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. Poznámky je potrebné uvádzať až za text štúdie, nie pod čiarou. K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu, telefonický kontakt, e-mailovú adresu.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách rešpektovať aspoň jej základné zásady. Pre uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

²PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵PEJSKAR, ref 2, s. 97.

– v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref 2, s. 93.

– autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo ŠPIRKO, D. et al. (et alii)

– v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999

– údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu – skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

– pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatuľa, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VÚA – VHA Praha, f.; pozri tiež PEJS, O.: ...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ^{4/}

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava.

☎ 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

JUROK, Jiří: Čeští husitští a katoličtí kondotiéři z Moravy na Slovensku v 15. století (období bratříků)	3
LACKO, Martin: Generál s legendou na začiatku kariéry (Pavol Marcely a jeho pád do zajatia v januári 19443 na Kaukaze)	16
PEJS, Oldřich: Vojenští duchovní v Čs. samostatné obrněné brigádě ve Velké Británii (1943 – 1945)	30
KÁRPÁTY, Vojtech: Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy 1944 – 1945 (organizácia a aktivity).....	44
Dokumenty a materiály	
GRAUS, Igor: Hradní kapitáni a puškárski majstri v službách mesta Banskej Bystrice v 16. storočí.....	60
HAUSNER, Gábor: Vojenskohistorická spisba v ranonovovekom Uhorsku.....	67
JAKEŠOVÁ, Elena: Slovenskí vysťahovalci – civilní „zajatci“ v Kanade (1915 – 1916)	83
FRIEDL, Jiří – ŠRÁMEK, Pavel: Pokus o československo-polské vojenské sblížení v březnu 1938	92
SCHVARC, Michal: Správa Franza Karmasina pre Volksdeutsche Mittelstelle o jeho pobyte na východnom fronte 1.–14. júla 1941	102
PURDEK, Imrich: Vznik, vývoj vojenskej symboliky od vzniku Armády (Ozbrojených síl) Slovenskej republiky	109
Recenzie	
Cholodnaja vojna 1945 – 1963 gg. Istoričeskaja retrospektiva. Sbornik statej. (M. Štefanský).....	131
Anotácie, glosy	137

INHALT

Studien

JUROK, Jiří: Tschechische Hussiten und katholische Kondotieren aus Mähren in der Slowakei im 15. Jahrhundert	3
LACKO, Martin: Ein General mit Legende am Anfang der Karriere (Pavol Marceľy und seine Gefangennahme im Januar 1943 in Kaukasus)	16
PEJS, Oldřich: Die Militärgeistlichen in der tschechoslowakischen selbstständigen bewaffneten Brigade in Grossbritannien (1943 – 1945)	30
KÁRPÁTY, Vojtech: Die Bereitschaftstruppen der Hlinkas Garde 1944 – 1945 (Organisation und Aktivitäten).....	44

Dokumente und Materialien

GRAUS, Igor: Burgkapitäne und Büchsenmacher in Diensten der Stadt Banská Bystrica im 16. Jahrhundert.....	60
HAUSNER, Gábor: Militärgeschichtliches Schrifttum in Ungarn in der Frühneuzeit.....	67
JAKEŠOVÁ, Elena: Die slowakischen Auswanderer – zivile Gefangenen in Canada (1915 – 1916)	83
FRIEDL, Jiří – ŠRÁMEK, Pavel: Versuch um eine tschechoslowakische-polnische Vernehmung im März 1938.....	92
SCHVARC, Michal: Das Bericht von Franz Karmasin für die Volksdeutsche Mittelstelle über seinen Aufenthalt an der Ostfront in der Zeit zwischen 1. und 14. Juli 1941	102
PURDEK, Imrich: Entstand, Entwicklung und Gestaltung der Militärsymbolik seit dem Entstand der Armee der Slowakischen Republik (Bewaffnete Kräfte der Slowakischen Republik).....	109

Rezensionen	131
--------------------------	-----

Anotationen, Glossen	137
-----------------------------------	-----

CONTENTS

Studies

JUROK, Jiří: Czech Hussite and Catholic Condottieres of Moravia in Slovakia in the 15th Century (Period of „Bratriks“ /Brothers/)	3
LACKO, Martin: General with a Legend at the Beginning of his Career (Pavol Marcely and his Capture in January 1943 in Caucasia)	16
PEJS, Oldřich: Chaplains in the Czecho-Slovak Independent Armoured Brigade in Great Britain (1943 – 1945)	30
KÁRPÁTY, Vojtech: Readiness Detachments of Hlinka's Guard 1944 – 1945. (Organisation and Activities)	44

Documents and Materials

GRAUS, Igor: Castle Captains and Gunsmith Masters in Services of the Town of Banská Bystrica in the 16th Century.	60
HAUSNER, Gábor: Vojenskohistorická spisba v ranonovovekom Uhorsku	67
JAKEŠOVÁ, Elena: Slovak Emigrants – Civilian Prisoners in Canada (1915 – 1916)	83
FRIEDL, Jiří – ŠRÁMEK, Pavel: The Attempt on Military Rapprochement between the Czecho-Slovak and Polish Armies in March 1938	92
SCHVARC, Michal: Franz Karmasin's Report for Volksdeutsche Mittelstelle on his Stay in the Eastern Front on 1 – 14 July 1941	102
PURDEK, Imrich: Origination and Development of Military Symbols of the Army (the Armed Forces) of the Slovak Republic Reviews	109
Reviews	131
Annotations, Glossaries	137

VOJENSKÁ HISTÓRIA 4/2005

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vydáva Ministerstvo obrany SR – Vojenský historický ústav

Na obálke: na fotografii najstaršie sochárske stvárnenie
venované pamiatke padlých príslušníkov 1. ČSAZ na Dukle

Redaktorka Mgr. Mária Stanová
Grafická úprava Alena Madajová

Redakčná rada: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda),
členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc.,
PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc.,
PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda),
PhDr. Ivan Gosiorovský, PhDr. Marián Hronský, DrSc.,
PhDr. Vladimír Segeš, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., Dr. Peter Turza,
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc., doc. PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Schválené do tlače dňa: 13. decembra 2005

Registračné číslo 1713/97

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava